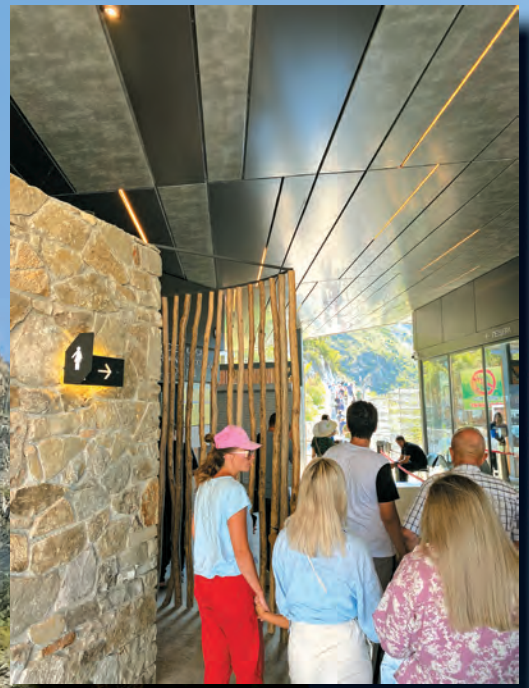

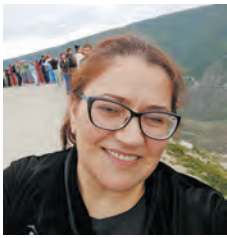
ЗОЛОТОЙ
ФОНД
ПРЕССЫ
2023

ISSN 0134-4250

**Дагъустандин
дишегъли** 4.2023

Мад сеферда туристрикай...

Тугъвал себегъ яз чара уълквейриз физ тахъуниз килигна, туристриз Дагъустан «алай чка» чир хъана. Сифте яз иниз атай мугъманри а къадар тарифар авунай хъи, гъатта чи республика туристар патал вичихъ тешпигъ авачир чка я. Машгъур блогерри ва адетдин туристри дагъустанвийрин мугъман къабулуни, тямлу хуьрекрин, тѳебиатдин гуьрчегвилини тарифара къадар ийизвай хъи, иниз гъафбуруз къвез кѳан жезвай.

Амма чѳуру патахъай кхъенвай къейдерни, макъалаярни тѳимил туш. Ийикъара за «Комсомольская правдада», гъатта «Форбсдаини» Дагъустандикай туристрин фикирар лагъанвай, абуру къимет ганвай макъала кѳелна. Эвелдай за фикирна: гъина авачтѳани «конкурентрин» кѳвалах я.

Къилин нукъсанар – чка-чкадал зирзибилдин гъамбарар ва пис гъалда авай инфраструктура тир. Дуьз лагъайтѳа, рази тежедай себегъ авачир. Амма жуван ватандикай ихътин гафар кѳелун са акъван хуш къведай кар туш...

Ихътин къимет гун гъа «жуванбурун» тахсир я. Дагъустанвийрин арада туристар иниз атана такѳанбуруни ава: яни, татурай, абур себегъ яз продуктрин, кирида къазвай кѳвалерин, таксидин къиметар хкаж жезва. Килигайтѳа, и карда туристрин тахсир ава. Амма, белки а къиметар хкажзавай ксарин тахсир акван чна?! Белки, са шумуд йисуз кѳвал кирида къунвай хизан анай чукурна, туристрив кѳвал вугузвай иесийрин тахсир акван чна?!

Виридалайни хъи критикар – эдеб хуьнин патахъай несигъатар гудай ксар я. Квез виридаз акуна жеди видеоролика, гъикѳ дагъустанвийри туристрин алукулунрин патахъай туьгметар ийиз, айибар гъиз, гъаф вахтара лап векъвилелди, тербиясузвилелди чеб тухузватѳа. Гъелбетда, лап кѳевелай адетрал амал ийизвай регионра (неинки мусурманар авай регио-

нар), дишегъли къилел шал алачиз куьчедиз экъечѳ тийизвай хуьрера, ачухдиз, бедендин паяр аквадай парталар алукулун айиб я. Амма квез герек я икъван инсафсузвал? Вуч паталди лезетдалди лентиниз къачуз, гъасятда соцсетра эцигзава? Бес абурухъни дустар, веледар, мукъва-къилияр ава. Вучиз гъелягъар къазва, экъугъунар ийизва? Яраб квез иер аквазва жал, лапагрин сар къазвай хтресралди туристрин яргъи чѳарар атѳун? (заз умуд кутаз кѳанзава, им халисдиз хъанвай кар туширдак). Мадни, гъуьлелай хъфидайла, туьквендиз гъахъай аял къил рушаз са ихътин «несигъатчиди» гъикѳ гъараяр гузвайтѳа, акуна жеди. Итимди – рушаз. Ихътин арада лугъуз кѳан жезва: эхъ, амай кѳвалахар вири хъсан я чина. Гъа ихътин виклѳгъвилелди абур халкъдивай пул тарашзавай бурал гъавалат хъанайтѳа вуч хъсан тир. Чаз хуш жезвач эхир, маса регионра чи алукулун-хтѳуниз гаф лагъайла.

Эхъ, чун гъар жуьрендин бур я. Туристар гъар жуьре я, нагъакъан амалар квайбуруни, хъсанбуруни. Амма Инсан яз амукуьн виридалай алакъзавач. Намусдик кѳѳадай гафар лугъунай жазаламишдай ихтияр авайдини рикѳелай ракуьрна виже къведач.

Дагъустанда кѳвалахал акъвазун четин я, мажиб тѳимил я. Вуч писвалава, чкадин агъалийри чпин дуланажагъ хъсанаруна? Туризм – им кѳвалахдай чкаяр арадал гъун я...

Чун гъаф халкъар яшамиш жезвай республикада ава. Ша чна чакай туристар къурху тийин, сабурлу жен. Масакѳа жезвачтѳа, къерехдихъ эверна, гъавурда туна кѳанда, Дагъустанда куьчеда темен гун, дишегълийри пѳапрус чѳугун, эдебсуз гафар лугъун кутугнавачирди. Вири и крар эвелдай жува авуна кѳанда.

Гъарда жувалай вил вегъ, жув чешне яз къалур...

ГЪУЛНАРА АСАДУЛАЕВА

НУМРАДАЙ КѳЕЛА:

ГЪЕЛЯГЪ 5

Гъинай гъурай руша и пул?! Гъелбетда, вичин къизилдин япагъанар, тѳуплар гана, пул рекъе туна. Са гъафтени алатнач, ада мад зенгна.

Гѳила ада 150 000 манат тѳапабзавай. Руша пул гвач лагъайла, Салигъа вичи шикилар неинки сетра эцигда, гъакини рушан бубадиз ракуьрда лугъуз, гъелягъар къуна.

МУЗЫКАДАЛ РИКѳ АЛАЙ ХИЗАН ЗИ БАХТ Я... 10

Цѳибац Мегъамедовнади са чуьнуьхунни авачиз и суалдизни ачух жаваб гана: «Хизанда ва сегънедал квекай нин гаф винел ала?» – Гъелбетда, сегънедал зун къил я, чи хизандин ансамблдин къиле авайди Ханаци я.

ЕТИМХАНА ВАЪ, КѳИВАЛ 28

Абурухъ аялар авачир ва къуншийри етимханадай аял къачун теклифна. Чи етимхана виридалайни мукъвал алай. За чахъ авай аялар анжах зайиф бур, начагъ бур тирди, лагъана. Абур чеб-чпихъ галаз рахана ва лагъана: « Чна Аллагъдин вилик гаф ганай аял къачуда лагъана, эгер сагъ бур авачтѳа, начагъ аял къачуда».

ЛЮМИНАРИ – ЭКВ АВАЙ ЧКА... 38

Аялар патал Центр – мектебда къачур чирвилер уьмуьрдиз куьчуьрмишиз жедай, тежриба къачудай, жуьреба-жуьре рекъерай са вуч ятѳани жуван гъилералди арадиз гъиз жедай еке майдан я. Кѳандатѳа робот туькѳуьра, кѳандатѳа са гъвечли клип гъазура ва я мультфильм арадиз гъваш.

ГУЪРЧЕГНИ Я, ВИКІЕГЪНИ...

Са шумуд йис идалай вилик, Цурибда авайла зун ана авай аялрин бахча гьикъван хъсандиз вири затларал таъминарнаватла аламат хъана. Ина неинки аялриз кьугъвадай игрушкаяр, герек техника, гьакіни шегьердин паркара авай хътин иер каруселарни перпилагар авай. Гьа вахтунда зун гуьрчег, назик руш Муслиматахъ галаз таниш хъана. Сифте гуьруьш яргъалди хъаначир, амма адан вилерай ам майилвал авай, чарадаз куьмек гуз гъазур инсан тирди аквазвай. Са тімил вахт алатайла, заз Муслимат Цуриб хуьруьн администрациядин Кьил яз хкъягнавайди хабар хъана. Иник Гилиб, Мощоб ва Содаб хуьрерни акатзава. Хуьруьнвийри чпи Муслимат хкъягна лагъана гьайифар члугвадайвал хъанач. Са тімил вахтунин къене и ва патарив гвай хуьрера икъван гагъди цлуд йисуз тавунвай къван ківалахар авунва.

За Муслиматавай им гьикІ хъайи кар я лагъана, хабар къазва.

- Заз гъвечІи чІавалай сад лагъайди жез кІандай, анжах бубади лугъудай: «я кІвенкІве жезни алахъмир, я виридан гуьгъуьнани акъвазмир, юкъва хъухъ». Школада класдин староста, комсорг хъанай. Школа акьалтІарайдалай гуьгъуьниз, зун гъуьлуьз фена, Махачкъаладиз куьч хъана. Гъуьлуьз заз зи савадлувал вич тирди ва за кІелунар давамар тавуртІани жеда лагъайла, зун, ам заз пара кІанивиляй, рази хъанай. Гьа икІ зун 14 йисуз кІвалин кайвани, аялрин диде тир. Са сеферда чаз райондин регьбер Гьасан Гьамзатович Жахбаров мугъман хъана. Ада чаз хуьруьз хквез кІанзавачни лагъана хабар къуна ...

2007 – йисуз чун Цурибдиз хтана ва за Гьасан Гьамзатовичахъ галаз кІвалахиз башламишна. Гьа и йисуз зун сельхозинститутдикни экечІна.

- Пуд къилин образование къачуз мус агакъна?

– Алай девирда муниципалитетдин къуллугъчийривай пара крар истемишзава, гъавиляй жува-жувал кІвалах тухвана кІанзава. Жуван тежриба хкажна кІанзава. Эгер вун лап гъвечІи хуьруьн хъайитІани регьбер ятІа, ваз налогрикайни, политикадикайни, юриспруденциядикайни чирвилер герек я... Идалайни гъейри, аялрин бахчада кІвалахдайла, за муаллимвилин пешени къачуна.

- Вакай депутат гьикІ хъанай?

– Райондин собранидин депутатвилез жуван кандидатура эцигунни заз Гьасан Жахбарова меслятна. Белки зи ивидик квай жеде депутатвал авун. Зи халу ТІагьир Къурбанович Муслимов райкомдин партиядин сад лагъай секретар ва РСФСР-дин Верховный Советдин депутат тир, буба Муртазали Алиевич Жарулаев – бригадир, Дагъустандин лайихлу малдар, СССР-дин Верховный Советдин депутат. ЧІехи стха Къурбан – колхоздин председател, муькуь стха Агъмед, са вахтара хуьруьн Кьил, гила школадин директор. – Буба, ВС-дин депутат тирла, вад сеферда Расул Гьамзатовахъ галаз Москвадиз фенай ва абурукай лап хъсан дустар хъанай.

Са сеферда Расула бубадиз лагъана:

– Муртазали, чун 5 йис я санал Москвадиз физ-хквез, амма вуна завай са шейни тІалабзавач. Бес ваз кІелуник кутадай аялар авачни, начагъ мукьва-къилияр авачни?..

– Заз кІанзавайди анжах ви сагъламвал я, – лагъанай бубади. Идалай гуьгъуьниз Расула дахдиз «Волга» машин ганай, амма дах ада садрани ацукъначир. Ада вичиз Расула гьи лайихлувилерай машин

ганатла чидач ва вичиз ада ацукъиз халкъдихъай регъуь я лагъанай.

Амма дидеди и кIвалах гъасятда тукъуьрна. Ада машин маса гана. Мадни бубадиз Махачкъаладай 5 утагъдин кIвал гудайла, ада вичиз хуьре кIвал авайди ва шегъерда вичиз кIвал герек авачирди лагъанай. Гъа икI, девлетлудаказ яшамиш хъаначиртлани, къе чна дамахзава чи дахдал.

- Хуьруьнбуруз чизвай жеди ви алакьунрикай.

- Школада кIелзавай вахтунда, чна стхайрихъ галаз гъар жуьре акъажунра, олимпиадайра, конкурсра иштиракдай ва гъамиша кIвенкIвен чкаяр къадай. Белки гъавилай я жеди Мегъамед Мухтаровичан (М. М. Садулаев, Дагъустан республикадин Халкъдин Собранидин депутат, Дербентдин чехир хкудзавай заводдин директор) аялрин бахчадин директорвал ийидай меслятдал, зун са акъван мягътел тушир. И жавабдарвал за жувал къачунай. За кIвалахиз башламишайла, ина гъич са

затлани, гъатта са игрушкани авачир. Зун Мегъамед Мухтаровичан килив фена ва чаз парталар куьдай машин, чуьхуьнар ийидай машина, керкияр, перер, цуьруьгъуьлар, къаб-къажах, гамар, пердеяр ва маса шейэр герек тирди лагъана. Къве йикъан къене чаз герек вири затлар къачуна гъанай. А куь атанмазди виле акъур иер каруселни перпилагар – гъабурни Мегъамед Мухтаровича вичин патай аялриз авунвай савкъват я.

Чарода райондин агъалийрин, лугъудайвал, бахтунни гъана ихътин депутат авай. Гъатта бязи вахтара абуру чпиз ийизвай куьмек ада чарасуз авуна кIанзавай кIвалах хъиз къазва. М. Садулаева пулунин куьмек тагай районда са мярекатни жезвач. ГъакIни ам рекъер, муькъер тукъуьруьз, дарда авай хизанриз пулунин куьмек ийиз гъамиша гъазур я.

- Бес квез пул ахъайзавачни?

- Гъа йисуз райондай аялрин бахча гуьнгуьна тун патал 850 агъзур манат пул ахъайнай. РикIел алама, заз гъикъван хвеш

жедайтла, гъар са цийи игрушка къачудайла. 140 нини къачурла, зи хвешивилиз къадар авачир!

- Регъбервал гузвай кас башчи хъана кIанда, адан гуьгъуьна халкъ жедайвал. Белки Мегъамед Мухтаровичани куь хесетрай акуна жеди и кIвалах квез хас тирди.

- Заз чиз, эгер ваз гъурмет авуна, я тахъайтла ви гуьгъуьна аваз ксар атана кIанзаватла, эвелдай вун вилик фена кIанда, абуру валай чешне къачудайвал, мадни вуна халкъдихъ галаз санал кIвалахна кIанда.

- Куь къваларив гвани кIвалах такIан инсанар?

- За эвелдай абурун вилик шартI эцигнай: я намуслувилелди кIвалахда, я ина куь кам авач. Гъавилай темпел инсанар чахъ авач.

- «Хуьруьн къил» лагъайла, фикирдиз гуьрчег дишегъли ваь, гъиле керкени пер авай итим къведа. Бес хуьруьн месэляяр: я яд жедач, я экв, я хуьруьнвийриз мелез (субботникдиз) эверна кIанда.

- Зун гъа гъахътин итим я! – хуьурезва Муслимат. – Цизни,

зирзибилдиз чпин патахъай жавабдарвалзавай къуллугъар ава. Амма мелер лагъайтIа – зун кIвенкIве, хуьруьнвиар гуьгъуьна. Бязи вахтара хуьрйяй фидайла заз а къадар шад я хьи, – и рехъ за тукIур хувуна, и муьгъни за эцигна, и куьчедани за къир цана!

– Цуриб хуьре гьихьтин четин месэлаяр ава?

- Ина чилер бес жезвач. Жегьил хизанриз кIвалер эцигдай чил гуз жезвач.

- Им квехъ галаз алакъялу я?

- Им хуьр авай чкадиз килигна, патав гвай хуьрера ихьтин месэла авач. Цуриб райондин центр хьуниз килигна, ина халкъни гзаф ава, маса хуьрерин агъалиярни яшамиш жезва. Жуван рухвайриз, мисал яз, къунши Гиблиб хуьрйяй чилер къачудайвал я.

- Хуьре дишегълидин роль гьихьтинди я?

- Ам вири девирра чIехи я, гила лагъайтIа, генани. Дишегъли – эвелрин эвел я. Дишегъли

гьихьтинди ятIа, жемиятни гьахьтинди я: вири хизандилай башламиш жезва. Аялар тербияламишун патал вахт герек къезвач. Абур вуна вун диде-бубадихъ, дустарихъ, къуни-къуншийрихъ галаз гьикI тухузватIа, вуна вуч ийизватIа гьадаз килигзава ва веревирдер ийизва. Гъа им тербия я. Чна вуч ва гьикI авуртIа, чи веледрини гьакI ийида.

Са ихьтин вакъиа хъанай. Аялар гъеле гъевчIизамай, зунни зи сад лагъай классада авай хва ясли-бахчада авай руш хкиз физвай. Рекъе чаз пул жагъанай. Гъа арада зав са кепекни гвачир. Яргъал хъиз инсанарни алай. Чир хъайивал, а пул абурукай садавай аватнавай. Алатай йисуз зи хци и кар рикел хканай ва вичин рикелай садрани а вакъиа алатдач, лагъанай. Чи аялар чаз ухшар я – гъа им чи тербия я.

– Дугъриданни, гьакI я. Квехъ мад гьихьтин суалди къалабулух кутазва?

– Дуьз лагъайтIа, зак и кIвалах тийизвай инсанриз гьукуматди гузвай пулари къалабулух кутазва. Инсанар гъатта хуьрерани кIвалахдивай къакъатзава: я малар хуьзмач, я никIера, чуьллера кIвалахзамач, гъа и пулунал вил алаз акъваззава. Виликдай Цурибда са хейлин нехир авай, гила амач. Яни, экуьнлай няналди са карни тийизвайбуруз гьукуматди пул гузва, гъавилияй халкъни «чIур» жезва. Амма кIвалахзавай хизанриз пул гузвач, яни абурун дуланажагъ гьакIани хъсанзава. И пулари писвилелай гъейри, хъсанвал гъич.

- Квез гележегда гьихьтин планар ава?

- Заз хуьре ял ядай иер чкаяр, паркар ачухиз кIанзава. Акъалтзавай жегьилриз вири къулайвилер гуз кIанзава, къуй абур чпин хайи хуьре яшамиш хуьрай. Планар гзаф ава, ама вири лугъуз кIанзавач.

- Чаз са шумудра ихьтин кар акуна: хуьре жезвай са мярекатдиз къеззва– амма зал ичIи я. «За хуьруьнвийриз хабарнай хьи», - лугъуда хуьруьн Къили. Квез мумкин яни икI хьун?

- Заз чиз, ваъ. Чи халкъ пара шад, чпин хиве авай жавабдарвал гьиссдай, гъар са мярекатда иштиракиз ашкъи авайбур я. Мад чародадин манидаррикай квез хабар ава хьи. Бес абуруз гьикI кIан жедач ихьтин мярекатар!?

– Куь кIвалахдиз къимет гузвани инсанри?

– Эхъ, иллаки жегьилри чухсагъул лагъайла ва чавай вуч куьмек гуз жеда лагъана хабар къурла, пара шад жеда.

Чухсагъул Квез чахъ галаз рахадай вахт жагъурайдай. Хуьруьн Къил– дишегъли – им тIимил гьалтзавай дуьшуьш я, иллаки дагълух хуьрера. Квехъ чандин сагъвал хуьрай! Сагърай!

БАХУ МУЬГЪУЬДИНОВА

ТЪЕЛЯТЪ

Алатай йисуз соцсетра са шумуд вакъиадикай ихтилатзавай. Жегъил гадаяр рушарихъ галаз таниш жез, абуруз чеб бегенмиш жедайвал хъсан гафар лугъуз, чеб кІанарзавай. Са тІимил вахтундила, абурулай гъикІ алакъзавайтІа чидач, гадайри чпиз рушарин бедендин паяр аквазвай, бязи вахтара гъатта къецилавай шикилар рахкурун тІалабзавай. Гуьгъуьнлай абуру, эгер нул тагайтІа, чпи и шикилар рушарин диде-бубайриз, стхайриз, я тахъайтІа соцсетриз рахъурда лугъуз, гъелягъар къазвай. Са бязи рушари нул гузвай, бязибуру беябурчивиликай кичІе яз чпи-чпиз къаст ийизвай чкадила къутармишнай, нуд лугъудайбур кІвалерай катзавай ва мад гъа и гадайрин «гъилера» гъатзавай – им къиникъдилаини пис тир. Ихътин рушар абуру нулунихъ «маса» гузвай.

Таб тийин, соцсетра авай чІехи най инсанри хъыз, за эвелдай и «акъулсуз» рушарик тахсир кутазвай, абур айибзавай – абурувай гужуналди шикилар къачур касни авач эхир. Амма са арада зи фикир дегииш хъана...

ГъикІ ятІани, зи таниш дишегълиди редакциядиз зенг авуна ва вичиз захъ галаз вичин рушан четин месэладикай рахаз кІанзава, лагъана.

Зун адан рушахъ галаз таниш тир. Ам «кІвалин руш» тир. Иер, секин ва дамах гвачир руш гъамиша вичин дидедихъ галаз аквадай.

Чун гуьруьшмиш жедайвал хъана. Лугъун хъи, заз ам гъасятда чир хъаначир, акъван дегииш хъанвай. Им къуьзуь хъун тушир, амма вилера я виликан нур амачир, я пІузаррал хъвер... Аквадай гъаларай, и касдин кІула четин пар авай.

Мясат, икІ тир адан тІвар, квелай ихтилат башламишдатІа течиз, геждалди киснавай. Эхирки, рахана...

– Багъишламиша, зи дерт гваз куь патав атайдай, амма заз вуч ийидатІа, чизвач! За мукъвара руш гъуьлуьз гана, амма ингъе ам хтана чи кІвале ава, и карди зак кичІ кутазва!

Заз вуч лугъудатІа чизвачир. Белки, руш гужуналди гъуьлуьз ганва... Белки, езне наркоман ятІа, ада руш гатазва... Амма гъакъикъат идалайни чІуру тир. Зи фикирдизни къведачир...

– Абур «Одноклассникрай» таниш хъанай. Чир хъайивал, гада неинки чи хуьруьнви, гьакӀни зи виликан гъуьлуьн яргъал мукъвади яз хъана. Таниш хъайи лап гъа сифте йикъалай ада Шарипатаз иер гафар ийиз, вичин рикӀел ам гъвечӀи чӀавалай аламайди ва вичиз икъван гагъди ихътин фурс гвачир руш акурди туш лугъуз гатӀунна. Ихътин гуьрчег руш анжах вичин свас жедайди ва илчияр ракъурдайди, лугъузвай...

Са гафуналди, заз чир хъайи вахтунда, рушаз ам лап кӀан хъанвай, маса садни аквазмачир. Зун рази тушир, жуваз авай са руш заз тийижир касдиз гуз кӀанзавачир. Амма рикӀин къеняй за умудзавай, белки гила хъайитӀани рушанни адан бубадин рафтарвилер гуьнгуьна гъатна, бес Шарипатаз вичин буба такуна шумуд йис тир. Бубадикай я пулуни, я гафунин куьмек авачир.

Мадни, Салигъан (икӀ тир гададин тӀвар) патахъай зи виликан къариди зенг авуна ва адан дидени галаз таниш жез къведай ихтияр къачуна. Яргъалди чӀугун тавуна, къавумар атана, амма чам галачиз атуни зи рикӀик къалабулук кутуна. Дидеди гада и йикъара милицавиле кӀвалахал акъвазнавайди ва адаз ихтияр тагайди, лагъана. Гъа и юкъуз абуру мехъерин югъни эцигун тӀалабна, вучиз лагъайтӀа мукъвара Салигъ кӀвалахлай Москвадиз ракъурзавай ва адаз аниз вичин свасни галаз физ кӀанзавай.

«Бес я лишанар хъанвач, я жигъизар къачунвач, я мехъерардай зал къунвач», – рази жезвачир зун.

Амма къавумди заз лишанарни, никягъни гъа са юкъуз жедайди, жигъизрин паталай пул гайитӀани жедайди, лагъана. Жегъил хизан я, кӀвал кирида къурла, чпиз герек затӀар къачурай. Мехъерарни са гьалдинбур хъайила бес я. Квез герек я артухан ксар кӀватӀун.

Дуьз лугъузва: инсандиз вун алдатмишариз кӀан хъайила, шейтӀанди вилер буьркбуь ийида, япарни – биши. Зунни гъа икӀ алдатмишарна, и дишегълидин сивяй дагъдин булах хъиз авахъзавай ширин гафарихъ агъана. Мадни рушан шадвилев ацӀанвай вилер акурла, рази тахъун мумкин тушир.

Шарипатанни Салигъан мехъерар хъайила, зун гъеле жув-жувал хквез агакънавачир. Гъакъван фад-фад хъана и кӀвалахар. Са гъафтеда абур бадедин кӀвале яшамеш хъанай, ахпа Салигъ, мукъвара вичи Шарипатни тухуда лагъана гаф гана, Москвадиз фена. И арада Миясатавай шел къаз хъанач, ам рикӀ хъуткъуниз шехъиз гатӀунна, завай ам хъукъур жезвачир.

– ФенатӀа, фена ман, тахсир ви руш туш эхир!? КӀвалах ийиз фенва.. ТахъайтӀа ... адаз маса хизан авани ана? – садлагъана къилиз атана зи.

– Ваъ, маса хизан авач, я кӀвалахни авач, – мадни кӀевиз шехъна дишегъли.

– Вичиз вуч кӀантӀани авурай, къилинди ви руш сагъ-саламат я!

– Агъ, и кӀамаш руша са чӀехи гъалатӀ авуна. Заз ада вичин чандиз къаст ийиз ва я халуьри ам рекъиз кичӀезва.

– Вуч патал?

– ГъикӀ лугъудатӀани чидач, – регъуь хъана Миясатаз. – Шарипата адаз вичин шикил ракъурна.

– Ина вуч чӀуру кар ава къван, ам Салигъан паб я. Белки вил хъанва жеди, гъавиляй тӀалабна шикил ракъурун!

– Амма...– мад ишез гатӀунна Миясат, – ада шикил парталар алачиз яна... Гила ада...

– Акъваз кван, ада къецӀила авай шикил ракъурун тӀалабнани? Ам кӀамаш яни? Бес рушни ахмакъ яни? – садлагъана акъатна зай...

– Шарипатаз ам пара кӀан хъанвай. Салигъ лагъайтӀа, шикил гъиле гъатнамазди дегиш хъана. Дуьз лагъайтӀа, чаз ам гъихъгинди ятӀа чир жез агакъни авуначир. Ада рушаз алчах гафар кхъиз башламишна, ам вичиз «михъиди» яз гъуьлуьз атанач ва вичи и шикилар виридаз аквадайвал интернетдиз чукӀурда лугъуз хъана.

– Бес ама адан паб я къван, ам никягъдик ква! Адан дидедин, я тахъайтӀа жуван виликан гъуьлуьн патав фена кӀанда. Къуй адахъ галаз рахурай, «итимдихъ галаз хъиз»!

– Руша вичин гъуьлуь ихътин хаинвал ийидач лугъуз диде секинарзавай, амма езнеди лагъайвал: «эгер Шарипата вичиз пул ракъурайтӀа, ада и шикилар чӀурда». Эвелдай ада 80 000 манат тӀалабна. Гъинай гъурай руша и пул?! Гъелбетда, вичин къизилдин япагъанар, тӀупӀалар гана, пул рекъе туна. Са гъафтени алатнач, ада мад зенгна. Гила ада 150 000 манат тӀалабзавай. Руша пул гвач лагъайла, Салигъа вичи шикилар неинки сетра эцигда, гъакӀни рушан бубадиз ракъурда лугъуз, гъелягъар къуна. Шарипат къаридивай са куьмек кӀанз фена. Ада рушан тереф хвена кӀандай чкадал, гъеле Шарипатал гъил хкажзавай. Къаридин гафарай «Шарипат акаатай низ хъайитӀани вичин беден къалуриз гъазур, гъуьлуь гайи къизилар чуьнуьхай, ягъсуз дишегъли» тир.

Шехъиз-шехъиз руша заз и агъвалат ахъайна.

– За езнедиз зенг авуна. Заз ам вуч себеб аваз эвленмиш хъанатӀа, зи руш вучиз алдатмишарна и шикил ракъуриз тунатӀа, вучиз вичин папавай пул тӀалабзаватӀа чириз кӀанзавай. Амма заз адан сивяй анжах экъуьгъунрин ва гъелягърин ван тир атайди...

Салигъан дидедин патав фейилани экъуьгъунрилайни намусдик хкӀадай гафарилай гъейри зи япариз са гафни ван хъанач. Ахпа садлагъана адай акъатна хъи, вичи ихътин бегъемсуз свас вахтунда амаз квадардай, амма адан хци вичел Москвада хъанвай буржар алатдалди

эхун тлалабна. Ахпа ам хкведа... ахпа ада рушан бубадиз лагъана, вегътедай тефизвай руш рекъиз тада, я тахъайтла жува ийида адан суд-дуван – зи рушан, зун галачиз кам къачун тавур.

– Нин суд-дуван ийида, квез чизва хьи, ам куь чина михьи я!– гъарайзавай за.

– Вуна субут ая, жедатла. Шикил – ингъе субут, вуна вуч хъийида? Чна ам гъасятда чукурнач – язух атана, – ягъсузвилелди лагъанай къариди.

Миясата давамарна:

– Заз вуч лугъудатла течиз, жува жигъызар къачун патал гайи пул гададив вугун меслятна. Амма ада лагъайвал, а пул фадлай амачир, зи руша а пул «тлуьна»...

– Полициядиз фена кландай, – меслятна за.

– Фена, амма захъ и кар тестикъардай са затлни авач. Абуру белки за фитнеяр ийизва жеди, икI яз хъайитла, зун вич жазаламишдайди лагъана. Идалайни гъейри, шикилни милицайрикай садаз ватсапдай ракъуриз туна...

Зун лал хъана. Зи мефтледи дидени хва са пад хъана и рушан уьмуьр чIурун къабулзавачир.

Гъелбетда, Миясата таб тийизвайдини заз чизвай. Амукъзавайди адвокат къун тир.

Рикел хтана, зини Миясатан са таниш руша адвокатурада кIвалахзавай. Зенг авуна, гуьруьш жедайвал меслятна. Им эхиримжи умуд тир.

Миясаталай геждалди са хабарни авачир.

Амма са юкъуз ам зи патав, гуьгъуьларни лап хъсан тир, рушни галаз атана. Ада вичин езне (виликан) гъелягъар къунай ва пулар къакъудунай жазаламишнавайди, лагъана.

Гъар сеферда, Салигъа пулунин патахъай зенг авурла, адвокатди меслятайвал, Шарипата чпин ихтилатар телефондиз кхъизвай, гъелягъар къуна кхъенвай сообщенияр хуьзвай. Эхирни, къаридини сусаз намусдик хкIадай гафар ва вичи шикил вири мукъвабуруз къалурда лугъудай гафар авай сообщенияр кхъейла, адвокатди суддиз гун патахъай гъазур тирди лагъана.

И агъвалатдин ван хъайи Миясатан мукъвакъилияр суд жедайла, вири сад хъиз, рушан тереф хуьз атана.

Эгер квез гъелягъар къаз ва я куь намусдик хкIадай гафар лугъуз, мукъвабурун вилера русвагъда лугъуз квевай пул ва я са кар авун тIалабзаватла — им шантаж лагъай чIал я. Эгер писвал ийиз кланзавай касди гъеле са затлни авунвач, амма ада квез гъелягъар къазватла — им гужуналди ришветкарвал авун я, гъавилляй вахтунда амаз МВД-дин къуллугъчийриз лугъун герек я.

АЖА АБДУРАГЪМАНОВА

ДЕВИРДИ ЧУН ХКЪЯГЪНА...

«Хайи ватан клан хъунин гъисс жуван чандин, хизандин, мукъвабурун уьмуьрдин патахъай жедай къурхудилайни къуватлуди я». Заур Шихалиева икI лугъузва ва «дяведиз фидай фикир» адан къилиз гъасятда атанай. Адан вилик садавайни акъвазиз хъун мумкин тушир.

АСКЕР ДЯВЕДИЗ ФЕНА...

Багърийриз вичин мураддилай лугъун четин хъанайни? Ада хиве къазва хъи, диде-бубадиз вич дяведиз физвайдакай адавай лугъуз хъаначир.

– ЭкъечІна фенай, дидедин накъвар такун патал, – ихтилатзава Заура. – Са гъвечІи фикирар авурдалай къулухъ, зун гуьгъуьллувилелди военкоматдиз фена, Чечнядиз рекъе гъатна. Ана Кадырован полкуна, «спецназдин университетда» аскервили алакьунар чирна. Зун спортдал, тфенграй ягъунал, къуршахар къунал, машгъл жезвайди тир эхир, ва пешекар военный хъун, спецназда къуллугъ авун зи гъамишан мурад тир, – лугъузва ада.

Мад вуч лугъун, вири адаз вичиз кІандайвал хъана. Заур женгерин къулаз, винелай къавзай ракетар япалайни техйизмай чкайриз акъатна.

– Дяведа вири са декъикъадин крар я, ажалдихъ галаз къугъунар я, лугъузва Заура. – Я вун рекъида, я вуна рекъида. Ви фикирдиз вун са декъикъадила «цаварал» акъатун мумкин тирди къведач.

Адаз спецоперацита гзаф крар акуна, амма, вичи хиве къавзайвал, ам векъи вагъшидиз элкъвеначтІани, ягъайдав «гъакъи» агакъариз адаз чир хъана.

– Вун ракетрин ванцив, артиллериядин гуьллейрив, ви вилик квайди вавди са чІалал рахадай душман тирвилев вердиш жада. ЯтІани, и кар къатІунун пара четин я...

– Мариуполда авай Азовсталь алай майдан къачун спецоперацитадин важиблу ара тир: ам нацистрин «Азов» батальондин (чи уьлкведа къадагъа авунвайди я) гзаф кІеви къеле тир. Абур «Украинадин са аскер амай къван гагъ» дяве авун патал чилин кІаник атІанвай бункерра авайбур, чинни ЛДНР-дин аскерин кІеви гьалкъада тунвай, – ихтилатзава Заура. – Зеленскийдин офисдин патай куьмек агакъ тавур чІавуз, абур чеб есирда гъатнавайдан гъавурда акъунай. Россияди абуруз хушуналди яракъ гадарун теклифнай, теклифар ругуд чІалалди тикрарнай, вучиз лагъайтІа, фашистрин арада Европада са шумуд уьлкведай атана, яракъ гъиле аваз чаз аксивалзавайбурни авай.

– Ислягъ жемьтни и женгинин къурбандар хъанай, абур гъа зурба заводдин майданрал яшамиш жезвайбур тир эхир. Чилин кІаник бункерра авайбур нацистри чпиз хъвадай ядни тухванвайтІа, винел алай агъалияр цихъ къарих хъанвай.

«АЗОВСТАЛЬ»...

– Снайперри дишегълияр, къуьзуьбур, аялар лугъун тийиз, ягъиз рекъизвай, – рикІел хкизва дагъустанви аскерди. – Куьчейра пара мейитар авай. Чаз акваз-акваз вад йиса авай бицІи руш, яд хъваз экъечІайди, снайперди лишандик кутуна, яна къена. И крар ислягъ агъалияр патал мусибатдинбур тир, гъа чІавуз заз есирвилез бункердай экъечІзавай фашистриз

гъич инсаф ийиз кІан жедачир, заз абур пис дакІан хъанай. Гитлеран суьретар, фашистрин лишанар чпин хамарал атІузвай, парталрал эцигзавайбуруз инсаф авун дуьз кар жезвани? Нацизм кІаняй акъудна кІанда, чи уьлкведи къабулнавай и къарар заз дуьзди ва гъахълуди яз аквазва...

Ада рикІел хкизайвал, ам а чкайрал бязи вахтара гъейранни жезвай. Месела, «Азовсталь» завод – шегъердин къене авай шегъер хъиз тир. Идалайни гъейри, а заводдин кІаник мад са завод квай: ана куьчейр, ккІар, зумулар авай. Цехрай цехриз физвай дегълизар авай, гъар са цехдихъ бомбайрихъай кІеви жадай чкаярни авай. Цехар чебни и къил, а къил таквадай хътин зурбабур тир. Месела, са цехдин яргъивилел къве километр алай. Дараматар са шумуд мертебадинбур тир. Вирини – чилин кІаник! Ингъе гъа ина укрофашистри чпиз пен къунвай!

Заура вичи гъихътин шартІара ягъунра иширакнатІа, ихтилатзава. За суал гузва: «КичІе туширни?»

– Сифте кичІе тир, ахпа нацбатальонри чпин ислягъ агъалиярин винел гъихътин вагъшивилер ийизватІа акурла, заз абур къирмишиз кІан хъана...

– Украинадин агъалияр чи душманар туш, – лугъузва Заура. – Чи дяве Украина чал гьалдарзавай НАТО-дихъ, США-дихъ галаз я. Ада Ватандин Чехи дяведин йисара украинвийрихъ галаз санал Германиядин фашистрихъ галаз гзаф миллетрин аскерри женгер тухвайди рикІел хкана. Гила килиг Украинадин суфатдиз – цІийиз кІвачел акъалт хъувунвай фашистрин лишанар, таратІар гваз къекъезва. Мадни Заура лугъузва хъи, Россияди вахтунда амаз и крариз фикир ганач, Украинадилай Россиядиз акси яракъ хъуниз, чи уьлкве масадан гъилералди кІусариз пайдай гъерекатар, серенжемар къиле тухуниз фикир ганач. Гила Россияди Украинадин саки къад процент чилер вичин сергъятдиз къабул хъува ва анин урус миллет конституциядай къезвай вири ихтиярралди таъминарна.

– Куьн са кардин гъавурда гъат: эгер ваз спецоперацитадин мурад вуч ятІа чин тийиз хъайитІа, вакай халис аскер, женгчи, инсан хъун мумкин туш! – лугъузва Заура. За жузава:

– Куь мукъвабурукай куьн спецоперацитадин иштиракчи тирди сифте низ чир хъанай?

Заура хъверзава:

– Питердин «ФАН» телеканалда кІвалахзавай викІегъ гадайри чи женг лентиниз къачунай, а видео Россиядин вири телеканалрай, гъатта ютубдайни къалурнай. Гъа кІус зи дидедизни бубадиз акуна... Накъвар, шел-хвал... КІвализ, хизандиз зенг авун регъят тушир, чун ана къвед-пуд агъзур кас авай эхир ...

Заура вичивай вири лугъуз тежедайди рикІел хкана: ам Украинадин чи аскерин тІварар авай сайтда тунва

эхир. Гуьгьуьллу аскер дагъустанвиди гьисабзавайвал, спецоперацидикай са вуч ятлани лугъун патал ана жув хъана кIанда: ана вуна гьар са кардиз, терефдиз дуьз кьимет гуда, ваз вири ви вилералди вуж вуж ятIа, ни вуч ийизватIа, гьикI ийизватIа, аквада. Са кардал шак алач: фашизмдин идеология пунарай акъудна кIанда.

– Зи лакIаб «Талиб» тир, – лугъузва Заура. – И тIвар алаз за тайин ва тек са жуваз талукъ гьерекатар, тапшуругъар кьиле тухузвай. Чакай гьар сад – ватанперес я.

Зауран 31 йис я, амма адаз гзаф акуна, ада гзаф рекьер атIана. Ада вичин гьерекатриз, масадан крариз, кьуватриз сабурдалди кьимет гузва, аскервилин дуствал маса са куьнивни гекъигиз тежедай кьван мягъкемди ва рикIин сидкьидинди я лугъузва. Гьар са кас кьизилдин къаябдилаь багъа шартIара, гьар сада патав гвай юлдашдин уьмуьрдин патахъайни жавабдарвал гьиссзавайди я.

Спецоперацая ада кьегъялвилин мектеб яз гьисабзава.

– Душмандилаь гьил кьачун четин месэла я, зи вилериз пара адан вагъшивилер ва зулумар акуна. Виридалайни хаталубур снайперар я. Адет яз, Украинадин патан снайперар жегьил рушар я, абур итирилайни артух зулумкарар я. Байгъушралди чеб пиян авуна, вагъшийриз дуьнмиш хъана, абур неинки аскерар, гьакIни са тахсирни квачир ислягъ агъалияр лишандик кутаз яда.

КIвале аватIани, Заур хиялрай Украинада, ана кьиле физвай женгера ава. Вичи хиве кьазвайвал, кIвализ хтайла, ам ван-сес авачир секинвилев вердиш тежез са кьадар вахтар хъанай. Дагъустанви аскерди дяведин малуматриз яб гузва, кIелзава, чи аскеррин агалкьунрал шадвал ийизва.

Заура рикIел хкизвайвал, аял чIавара контр-страйк тIвар алай компьютердин кьугъун иллаки адан рикI алайди тир: ана ам террористрихъ галаз женгера жедай. А чIавуз ада вич гьакьикъи дяведиз гьазур жезвайди хиялдизни атаначир. Спецоперацая башламиш хъанмазни, аниз фена, ватандин кьисмет гьал жезвай женгера иштирак авун гадади вичин пак буржи яз гьисабнай.

Хив райондин кьадим Къванцигрин хуьре бинеяр авай сихилдай тир Шихалиев Заур вичин несилдин баркаллу векил я. Ам ДГТУ-дин эцигунринни архитектурадин факультетдин студент я. Адахъ туькIвей хизан, Мегъамедали тIвар алай хва ава. Бахт патал вири ава. Ам вичин хвани гьвечиIи ва чIехи ватандин баркаллувилиз лайихлуди яз чIехи жедайдахъ кIевелай инанмиш я. Ада лугъузва:

– «Крымдин гатфарин» агьвалатар, Киевда кьиле фейи кьанунсуз гьерекатар кьиле тухвайбурун, миллетчи кьуватриз майил ийизвайбурун макьсадар кьабул тавур Донецкдинни Луганскдин агъалийриз чпин вилералди акуна хьи, Россиядин лувуник хкведай рехъ четинди ва игитвилинди жеда.

САНАЛДИ ЧАВАЙ ГЗАФ КРАР ДЕГИШАРИЗ ЖЕДА...

Заур Шихалиев вичин уьмуьрдин принципрал кIевиз акъвазнавайбурукай я. Ам мукьвал-мукьвал жегьил несилдихъ галаз гуьруьшмиш жезва, спецоперацидин макьсад вуч ятIа гьавурда авачирбуруз лугъузва. Вичин хизандикай, мукьвабурукай ихтилатарзава. Вич дуьз рекъе тур, дагъвидин михьи намусдиз кутугай, чIехи-бубайриз вафалу жедай тербия гайи диде-бубадал ада дамах ийизва. Диде Минаят Жанкаевнадини буба Ярали Шихалиевича кьведани Каспийск шегьердин музыкадин мектебда зегьмет чулгузва.

– Зун кIвализ хтайла, диде гьаятда авай, – лугъузва Заура. – Зун сагъ-саламатдиз хтана акур чIавуз, ам вичин вилерин чIалахъ жезвачир...

Заура лугъузвайвал, адан ватандашар, районэгълияр, кьадардал гьалтайла, спецоперацая иштиракзавайбурун вилик жергейра ава. Гзафбур, повестка кьведалди акъваз тавуна, чеб военкоматриз фейибур я. Заур и кардал кIусни мягътел туш...

Заура мектебда кIелзавай аялрин чими саламрин чарар, чпи хранвай гуьлуьгтар авай посылкаяр кьачурла, аскерриз гьикъван хуш жезватIа, гьадакай лугъузва.

Заур Шихалиев чи йикъарин инсан я, ада вичин макьсад яргьи ихтилатрал вегъезвач, викIегъдиз лазим гьерекатра иштиракзава.

Айшат ТАЖУДИНОВА

Алай йис РД-дин Халкъдин артистка,
Дагъустадин филармониядин
солистка, дарги чӀалалди манияр
лугъузвай, гзафбурун рикӀ алай
Цибац Мегъамедовна Алишиховадин
юбилейдин йис я—адан 65 йис тамам
жезва. Гъар са кас патал юбилей—им
къетӀен рекъем, къетӀен кӀалам я: авур
крарин гъахъ-гъисаб къадай, вилик
цӀийи макъсадар эцигдай вахт я.

МУЗЫКАДАЛ РИКӀ АЛАЙ ХИЗАН ЗИ БАХТ Я...

Чина нур авай, рикӀиз чими, халис артисткадиз хас туькӀвей буй авай Цибаца вичин къени къилих дегишарнач, машгурвили адан хесетрик къуру фурс кутунач, кагъулвилиз къил янач—жегъил чӀаварилай инихъ ам гъа ихътин иер ерийрин инсан, дишегъли хъайиди я. Ам гуьрчег ва гужлу сесинин иеси я хълагъунихъни метлеб авач.

Саки зур асирдин манияр лугъунин тежриба авай Цибац Алишиховади журналистрихъ галаз са акъван гзаф сеферра суьгъбетар авурди туш, амма чи журнал патал къиле феи ихтилатда ада агакънавай юбилейдихъ вич патал гъихътин метлеб аватӀа, гъадакай лагъана. Лагъана кӀанда хъи, инсанрин макъсадар ара-ара дегиш жадаиди я, са куь ятӀани инсандиз цӀийи лувар, гъевес гуда ва и чӀавуз уьмуьрдин рекъихъни са гъихътин ятӀани дегишвилер жада.

— Зи уьмуьрда жуван рехъ веревирд ийидай, багърийрин юкъва архайиндиз вахтар акъудиз лезет къачудай, Дагъустандин музыкада жуван чка аннамишдай девир алукънава. Аквадай гъаларай, им агакънавай бегъер дадмишдай вахт я. Заз чиз, им зи уьмуьрдин лап важиблу кӀалам я,—лугъузва Цибац Алишиховади. Ада гъисабзава хъи, гъар са дишегълидин мурад хизандин бахт, веледар, къайгъудар, са фикирдал алай уьмуьрдин юлдаш хъун я. Гъелбетда, рикӀиз кӀани пешедин иеси хъунни я. Цибац патал ихътин пеше—маниярни музыка я.

— Гъар са рушан хъиз, зи мурадари, диде-бубади чпин чешнедалди зи ивидик кутурвал, гъа и крарихъ галаз алакӀалу тир,—суьгъбетзава Цибац Мегъамедовнади. —Къилинди ам я хъи, зун зи мурадрихъ агакъна. Зи гъамишан мурад манидар хъун, гъвечӀиди хъайитӀани, амма бахтлу хизан хъун тир. Гъар са кас патал хизан —вун кӀани, ваз кӀани, сада-садаз гуьрмет ийизвай, сад-садан гъавурда акъазвай чка я. Зи дуствилин, вични манидаррин хизан—гъа им я зи виридалайни чӀехи бахт!

Цибац Дагъустандин Къайтагъ райондин Баршамай хуьре хайиди я, гъана ада юкъван мектебни акъалтӀарна. Аял чӀаварилай мектебдин гъвечӀи манидаррин кӀватӀалдик кваз хуьруьн ва райондин суварра иштирак ийиз хъана. МасакӀа хъун мумкинни тушир. Ам хана, чӀехи жезвай дуствилин хизанда вири маниьрал, къуьлрал рикӀ алайбуру тир. Абуру диде-бубадихъ 9 авай: пуд хвани ругуд руш. КӀвалени, хуьрени виридалайни иердиз манияр лугъудайди шадвилерал рикӀ алай, къени къилихрин абурун буба Мегъамед тир, вични пешедин рекъяй эцигунардайди тир. Диде Жума кӀвалин кайвани тир. КӀвале авайбуруз чпин виридалайни бажарагълу рушан, Цибацан, рикӀ маниьрал иллаки алайди чир хъайила, абуру кӀевелай къетӀна: руш кӀелиз ракъурда. Цибаца ДГПИ-дин музыкадин факультет агалкъунралди акъалтӀарна ва са тӀимил вахтундилай, 1982-йисуз адакай Дагъустандин гъукуматдин филармониядин

солистка хъана. Ам вичи, лап жегьил манидарди, рикI алай ва машгъур манидаррихъ галаз са сегънедилаи манияр тамамарзавайдан чIалахъ жезвачир. Султанат Къурбановадин, Манаши Дибировадин, Мегъамед Улакаеван манийрал адан иллаки рикI алайди тир. Гъа инлай Цибац Алишиховади музыкада вичин машгъурвилини рехъ башламишна. Концертар гъаз неинки Дагъустандин шегъеррани хуърера, Кеферпатан Кавказдинни Россиядин гъаф пипIера, гъаКни къецепатан уълквейра–Тунисда, Арабрин Садхъанвай Эмиратра ва Туъркияда хъана. Цибацан манийрин репертуар яб гузвайбурун рикI алайди, фадлай танишди я: даргийрин къадим манияр, гъаКни Дагъустандин маса халкъарин манияр. Идалайни гъейри Цибаца дарги ва урус чIаларалди вичи яратмишзавай композициярни тамамарзавай. Яб гузвайбуру рикI алай манидар шадвилелди къаршиламишдай.

1966-йисуз Цибац Мегъамедовнадиз Дагъустандин лайхлу артистка лагъай тIвар ганай, гъаКни ам пара къадар чухсагъулдин чарарин, грамотайрин сагъибни я. 2006-йисуз ам Дагъустандин халкъдин артистка лагъай чIехи тIварцIиз лайхлу хъана.

Вичин сифте муьгъуббат, бахт, гележегдин уьмуьрдин юлдаш адал музыкади хъ галаз алакъа авай арайра дуьшуьш хъанай. Ам Дагъустанда машгъур манидар ва музыкант, РД-дин Халкъдин артист Ханаци Ханациев я. Абурун рикI чеб-чпел хъиз, музыкадални алай. Гуьгъунлай къве велелдин диде-бубани хъана.

– Музыкади чун уьмуьрлук сад авуна, чун сад-садавай садрани къакъатнач. Бязибуруз и кар ажайиб акунни мумкин я, амма икI хъун патал чал са четинвални акъалтайди туш. Са пешедин иесияр тир къве касдиз санал яшамиш хъун асанти кар я, чи мурадари фикирар гъа садбур я эхир, гъил-гъиле аваз уьмуьрдин рехъ саналди атIана, къведни санал гастролра, концертрин сегънейрал, мехъеррик, корпоративра хъана–бес масакIа хъун мумкин тирни? – хъверзава Цибац Мегъамедовнади. – Вири артистар гъаКI яшамиш жезвайди я. Чи хизанда чун сад-сadan гъавурда регъятдиз акъазва.

Цибац Мегъамедовнади са чубьнуьхунни авачиз и суалдизни ачух жаваб гана: «Хизанда ва сегънедал квекай нин гаф винел ала?»

– Гъелбетда, сегънедал зун къил я, чи хизандин ансамблдин къиле авайди Ханаци я.

Амма и секин ва бахтлу хизандиз бедбахтвал атана–машинрин авариядик акатна хва Тимур телеф хъана, адан пабни руш гъуьлуьккай ва бубадикай магърум хъана. Цибац Мегъамедовнади 15 йисуз сегънедал экъечIдач лагъана къин къуна. Амма вахтунни вири хирер сагъарда, и муьгълет алатайла, къайгъудар руша, тIвар–ван авай машгъур манидар, виридан рикI алай «Къизилдин–къизилдин» мани ва маса, жегъилрин рикI алай манияр тамамарзавай Ирина Алишиховади, вичин диде алакъарна ва сегънедал хъана. Са концертда дидедини руша къведани санал «Дустариз» мани тамамарнай, гъа чIавалай Цибац

тамашачийри вилив хуьзвай манидаррин жергеда гъат хъувуна.

Цибац Мегъамедовнади дамах гъаз лугъузва хъи, адан руш Ирина вичин дидедин рехъ къунин фикирдал гъазуран пешекар манидар яз атанай, вучиз лагъайтIа, ада, музыкадин рехъ, стиль чаради ятIани, дидедин меслятрал амал ийизвай, адан тежрибадикай менфят къачузвай.

– Иринади репертуар вичи хкъягъдай, дидедин машгъурвиликаф менфят къачуз адаз кIан хъаначир. Бязи чIавара за адаз вичин гъалатIрикай лугъудай, амма кIевелай ам жуван далдадик кутадай фикир захъ авачирдан гъавурда ам акъазвай, и рекъяй зун адалай рази я,– лугъузва Цибац Мегъамедовнади.

Къе, юбилейдин вилик вичин уьмуьрдин ва яратмишунрин гъахъ–гъисаб къазвай Цибац Алишиховади вич бахтлу инсан яз гъисабзава. Къе ам гуьзел ва музыкадин рекъяй бажарагъ авай пуд хтулдин баде я, абурун агалкъунрикай лугъун тавуна адавай акъвазиз хъанач.

– ЧIехи хтул Аидади, зи хчин руша, Правовой университет акъалтIарзава, гъаКни манияр лугъунал ва фортепианодал къугъунал машгъул я. Иринадин аялрикай сада, Артура, мектеб акъалтIарнава, адаз программист жедай фикир ава, мурад Политехнический институтдик экечIун я; виридалайни гъвечIи хтул Амира анжах аялрин бахчадиз физва. Ана ада мярекатра манияр лугъуз вири машгъуларзава, адазни вичин диде Ирина хътин артистка жез кIанзава.

Гъамиша хъиз, сугъбетдин эхирда рикIе авай гележегдин крарикай ихтилат фена. Цибаца лагъана хъи, адан мурад руш Иринади хъ галаз санал вичин юбилейдиз бахшинавай концертда манияр лугъун я.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

«ШАРВИЛИДИН» СУВАР – СУЛЕЙМАНАН РАЙОНДА

Алай йисан 23-июнь неинки СтIал Сулейманан райондин агьалияр патал, санлай къадим ва такабурлу лезги халкъ патал къетленди, суваринди хъана: и юкъуз Къасумхуьрел халкъдин къагьриманвилин «Шарвили» эпосдин сувар кьиле фена. РикIел и суварин республикадин тешкиллувилин комитетдин председатель, алай вахтунда Дагъустан Республикадин Халкъдин Собранидин депутат Имам Музамудинович Яралиева лагъай зурба метлеб авай гафар хквезва: «... Чна «Шарвили» эпосдин сувар тухунин себебни халкъдиз къагьриманвилин тербия гунин крарик къуьн рикливай кутун я. Гъахъ я: чун дуланмиш хъун патал, гьерен якни, пек-партални, кIвал-югъни, маса тадаракарни лазим я. Амма халкъдин руьгъдин истемишунар хуьзвай тадаракар мадни гзаф къиметлу я. Гъа ибурун арада ватанпересвили еке чка къазва».

Пакаман кьилляй райондин Ибадулагъ Тагъирован тIварунихъ галай Културадин дворецдин гегьенш ва гуьрчегдаказ безетмишнавай гъаятдиз инсанар ахмиш жезва. Ана «Шарвили» эпосдиз талукъарнавай баннерар эцигнава, еке алачух яна, инсанар ацукьдай чка туькIуьрнава. Пакаман кьилляй акъатнавай къезил шагъвардал Россиядин Федерациядин ва Дагъустандин пайдахри лепе гузва. Сес артухардай аппаратура кутуна музыкантри язавай лезги авазар къуд патаз чкIизва.

Пакаман сятдин 9 тамам хъайила суварин сергъятра спортсменри алай чкадилай яргъаз хкадарунай, гира яргъаз гадарунай ва цIил ялунай акъажунар башламишна.

Сятдин 11 тамам жедайла суварин асул мярекат тухузвай гъаятдиз кьиле СтIал Сулейманан райондин Кьил Саид Темирханов аваз райадминистрациядин жавабдар работникар, идарайринни общественный тешкилатрин руководителар, Махачкъаладай, Каспийскдай, Дербентдай атанвай багъа мугъманар атана. Сифтедай анал

гъятда ачухнавай «Шарвили» эпос ва лезги литература «Шарвили» суварин тарихдай», аялри Чугунвай шикилрин выставкайрихъ ва Набиюллагъ Керимхановани Играм Шерифова гъазурнавай къенчгин къапарихъ галаз таниш хъана, симинин пагъливанрин устадивилел гъейранвал авуна.

Сятдин 11 тамам хъайила Културадин дворецдин вилик «Лезгинский народный героический эпос «Шарвили». Сулейман-Стальский район» гафар кхъена ва Дагъустандин халкъдин шаир СтГал Сулейманан шикилни алаз акъуднавай Чехи ва гуърчег баннердин вилик «Шарвили» эпосдин суварин асул мярекатар башламиш хъана.

Майданда милли парталар алаз, гъилени зурба тур аваз халкъдин къагъриман хва, адан даях Шарвили (Алкввадрин СОШ-дин директор Гъамид Гъамидов) къекъезва, мярекатдин иштиракчийриз тебрикзава.

Машгъур манидар ва суварин мярекат кыиле тухузвайди тир Ярагъмед Ярагъмедов солист яз фольклордин «Кюре» ансамблди «Шарвилидиз эвера» мани тамамарна.

Суварин мярекат ачухунин сифте гаф райондин Къил Саид Темирханов рахана.

- Гъуърметлу мярекатдин иштиракчийр ва азиз тир мугъманар!, - лагъана Саид Мусиновича. – Къе лезгийрин къадим къагъриманвилеин сувар 24-сеферда кыиле тухузва. Сифте нубатда квез къенин сувар «Шарвили» эпосдин суварин тешкиллувилеин республикадин комитетдин председател, Дагъустан Республикадин Халкъдин Собранидин депутат Имам Музамудинович Яралиеван, и сувар тешкилуниз ва кыиле тухуниз гъар йисуз куъмекар гузвай мергъеметлувилеин «Умуд» фондунин ва жуван патай мубаракзава. Лугъуз Кланзава хъи, вичихъ милли эпосар авай халкъар гзаф авайди туш. Чахъ халкъдин къагъриманвилеин эпос ава, гъа тарих 2000 йисалай виниз я. Эпос чи халкъдин ярж я ва ада чи халкъдин тарих, къилих къалурзава. Квез мад сеферда сувар мубаракрай, гъуърметлу мярекатдин иштиракчийр.

Вичин куъруъ, амма метлеблу рахунрилай гуъгъуъниз Саид Темирханова шад гъалара «Шарвили» эпосдин сувариз гъазурвилер акунин карда активвилелди иштирак авунай хъенчгин къапарин устГар Набиюллагъ Керимхановав, Къулан-СтГалрин СОШ-дин дидед ЧГалан муаллим Мислимат Османовадив ва аялрин яратмишунрин КГвалин директор Нариман Османовав райондин администрациядин патай грамотаяр ва пишкешар вахкана.

Райондин Кьил Саид Темирханован тебрикдин келимайриз къуват гун ва наградаяр мубарак авун яз манидар ва композитор Къагъриман Ибрагъимова «Дагъвидин хва» мани тамамарна.

Гаф мергъеметлувилин «Умуд» фондунин руководитель Савин Велиеваз гана. Ада мярекатдин иштиракчийриз сувар «Шарвили» эпосдин суварин республикадин тешкиллувилдин комитетдин председател, Дагъустан Республикадин Халкъдин Собранидин депутат Имам Музамудинович Яралиеван т'варунихъай мубаракна, суварин къетПенвилер къейдна.

«Шарвили» эпосдин сувариз гъазурвилер акунин ва сувар кыле тухунин карда тафаватлу хъайи са шумуд касдив Савин Велиева «Умуд» фондунин патай грамотаяр ва пулдин призар вахкана. ИкI, фондунин патай ашкъыламышдай призриз лайихлу хъана:

«Светлый дух Шарвили» ктабдай машгъур шаир, публицист, республикадин «Лезги газетдин» литературадин ва культурадин отделдин редактор Мердали Жалилов; «Шарвили» эпосдай ч'укар Келунай тухвай конкурсдин гъалибчи тир Р. А. Халикъован т'варунихъ галай Къулан-Ст'алрин СОШ-дин ученик Мурад Эмиров; «Шарвили» - вири девиррин игит» лишандик кваз

тухвай конкурсдин гъалибчи тир Курхуъруън I-нумрадин СОШ-дин ученица Амина Шихрагъимова; Шарвилидин къаматда къугъвазвай Алкъвадрин СОШ-дин директор Гъамид Гъамидов; Цуькверан къаматда къугъвазвай ЦТНКР-дин къуллугъэгъли Селимат Гъажиева. Абуруз тебрикун яз ДР-дин лайихлу мауллим Рустам Къарибова «Кас-бубадин мани» тамамарна. Адалай гуьгъуьниз микрофондихъ района кардик квай спортдин, туризмдин ва жегъилрин краай Комитетдин директор Чингиз Абдулмежидов атана, мярекатдин иштиракчийриз сувар мубаракна,

милли жуьрейрай тухвай спортдин акъажунра гъалиб хъайи ва приздин чкаяр къурбурув грамотаярни пулдин призар вахкана. Гуьгъуьнлай концертдин программа башламишна.

Сад-садан гуьгъуьналлаз майдандиз «Къурагъ дагълар» ансамбль, ДР-дин лайихлу артист, ашукъ Шемшир, Ярагъмед Ярагъмедов, Эрзиман Османов, Зугъраб Мегъамедов, «Кюре» ансамбль, Кевсерат Тагъирова (Агъул район), Нурият Гъамзаева, Нурудин Абдулаев (къведни – Хив район), ДР-дин лайихлу артист Билал Эскендаров, Давуд Абдулмежидов (къведни Мегъарамдхуъруън район)

экъеч'на, «Шарвили» эпосдикай, къагъриманвилакай, ватандикай манияр лагъана, сувар мадни гурлу авуна.

Маса районрай атанвай ансамблар ва манидарар мергъеметлувилин «Умуд» фондунин патай махсус призриз лайихлу хъана.

Эхирдай чаз алава хъийиз к'анзава хъи, Ст'ал Сулейман района къвед лагъай сефер яз кыле тухвай лезгийрин къагъриманвилдин «Шарвили» эпосдин суварин мярекатар хъсан тешкиллувал ва махлукъатдин активвал аваз кыле фена.

ХАЗРАН КЪАСУМОВ

ЯШЛУ ДИДЕ - БЕРЕКАТДИН БИНЕ

Зун, диде, вахъ, вун акунихъ цIигел тир,
Амма зун вав, къисмет хъанач, ахгакънач.
Агъузардин цIай багъишна къисметди,
Хажалатдин таж къилелай алатнач.

Гъ. Ибрагъимова

Имакъала за Гъулангерек Ибрагъимовадин шиирдин цIарарилай башламишда, вучиз лагъайтIа, ана зи уьмуьрдин са кIусуникай рахазва. Им акI лагъай гаф я хьи, хайи дидедин кIанивал гъиссдай мумкинвал заз къисмет хъанач, амма а кIанивал заз играми чIехи диде (баде) Саняята гана.

Чаз идалай виликан девиррилай малум тирвал, кIвалин къул хуьзвайди, хизандин агъваллувилин къайгъуда авайди, веледриз ахлакъдин, марифатдин, намусдин, къагъриманвилилин тербия гузвайди, багърияр, тухумар сад ийизвайди дагъви дишегъли, диде я.

Саняят диде 1938-йисуз Агъа-Хъартасрин хуьре Бейдулаеврин хизанда дидедиз хъана. Абуру лап четин, каш авай Ватандин ЧIехи дяведин йисар тир. 1941-йисуз Ватандин ЧIехи дяве башламишайла, адан буба Мирзедас хуьре жегъил паб, куьлуь аялар туна, фронтдиз рекъе гъатна ва гъана телефни хъана.

Хуьре 7-класс акъалтIарнавай 18 йиса авай жегъил руш гъуьлуьз фена. Вири четинвилериз дурум гана, кIвалин вири къайгъуьр галай-галайвал авуна, ва дидевилин буржи лайихлувилелди къилиз акъудна, гъа са вахтунда колхоздани зегъмет чIугуна. Адаз хизанда 11 аял хъана, абурукай 4 куьлуьзмаз азарлу хъана, рагъметдиз фена, вад рушни къве гада сагъ саламат я.

1966-йисан залзала сеbeb яз, ЦIийихуьруьз куьч хъана. Уьмуьрдин юлдаш Зейнудин буба устIарни тир,

мехъеррал физвай чIагъанчини. Совет гъукуматдин девир тир, халкъ эцигунрал, хуьруьн кIвалахрал машгъул тир. Саняят дидеди бубадихъ галаз хуьруьн больницаяр, школаяр, ясли бахчаяр эцигдай вахтунда фялевиле кIвалахна.

Къайгъуьр, дердияр, зегъмет алай кIвалахар бул тиртIани, дидедини бубади чи кIелунризни манийвал ганач. Чун школада лазим тир вири шейэралди таъминарна, кIвале кутугай шартIар тешкилна. Къе чун саки вири аялар къилин образование авай ва гъар сад са кеспидин иесияр я. Ибуру вири дидедин зегъметдин, алахъунрин, къастунин, веледар кIан хъунин, абуру патал вичин чанни гъайиф татайвилилин гъунарар я. Абуру чаз чпин чешнедалди гайи зегъметдин, ахлакъдин, марифатдин тербияни фикирдай акъудна виже къведач. Чун гъар са вахтунда абуруз чешне жез, гузвай меслятрал амал ийиз, тапшурмишзавай крар тирвал къилиз акъудиз алахъна.

Камаллу ксари лагъайвал, дидедин рикI гъамиша гъалалвал жагъидай и къил а къил авачир гъуьл хъиз я. Дидейри, гъа гъисабдай яз зи дидедини, чал чIугур зегъмет алцумдай терез жагъидач. Я чалай чан аламаз абурув а зегъметдин са гъвечIи пайни ахгакъариз жедач.

Къуй зи дидедихъ ва амай вири дидейрихъ чандин сагъвал, яргъал йисар хъурай.

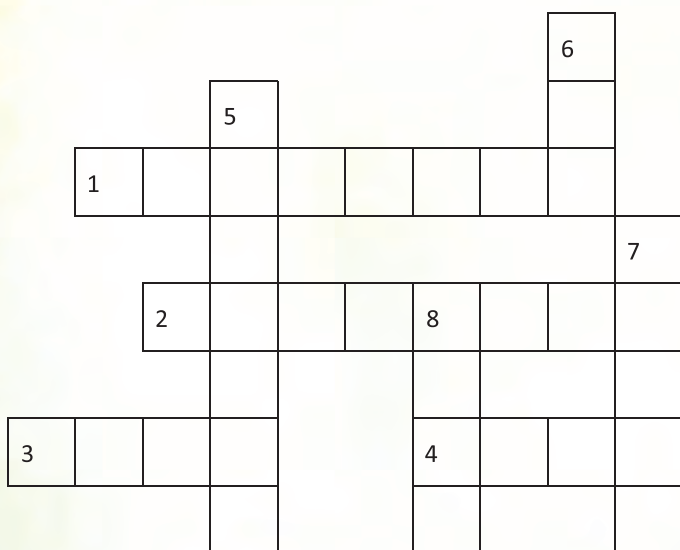
ЛЕНА САИДОВА

ЧИАЛАН АЛЕМДИЗ СИЯГЪАТ

Урус халкъдин махар рикел хкваш ва агъади хъ галай суалриз жавабар це.
Жавабар кроссворда кхъихъ .

- 1 Умывальникрин "члехиди"
2. Базардай самовар гваз хтай тветI
3. Жанавурни ирид ....
4. Къизилдин кака хайи вечрен тIвар
5. Регъимлу духтур....
6. КIвалакI сифте бадедикай, гуьгъуьнлай никай катнай?
7. Адакай хапIа авунай
8. Чехи бубади, бадеди, хтулди, кицIи, каци ва къифре чиликай хкуднай

И шиирра гъи ачух тушир гъарф гзаф гьалтзава?

Къад къаз ава халадиз,
- Твах, хва, къазар, таладиз!
Физвач Къази, кичIе я
Къазарикай гададиз.

Шинид тарце вуж ава?
Белки, тIавус къуш ава?
Шинид тарце, пIини нез,
Шини хьтин руш ава.

Журнал в журнале

ЭТО ВКУСНО

ЯГОДКА к ягодке

ДРОЖЖЕВОЙ ПИРОГ С ТВОРОГОМ И ЯГОДАМИ

НА 10 ПОРЦИЙ:

- 300 г любых замороженных ягод
- 50 г сливочного масла
- 240 мл молока
- 240 г сахара
- 20 г свежих дрожжей
- щепотка соли
- 300 г муки
- 4 яйца
- 500 г творога
- 1 пакетик сухой смеси для приготовления ванильного пудинга
- 70 г изюма
- 2 ст. л. сахарной пудры

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

1. Замороженные ягоды выложить в дуршлаг и дать им оттаять. Глубокий противень выстелить бумагой для выпечки.
2. Сливочное масло нарезать маленькими кубиками, растопить на слабом огне и дать остыть. В кастрюле нагреть 120 г молока, добавить 45 г сахара и перемешать.
3. Дрожжи раскрошить в большую миску. Добавить теплое молоко с сахаром, всыпать соль и перемешать.
4. Сверху просеять муку. Добавить яйцо и тщательно вымесить. Накрывать кастрюлю с тестом полотенцем и оставить в теплом месте для подъема на 1 ч.
5. Духовку нагреть до 180°C. Желтки трех яиц отделить от белков и перемешать с творогом. Добавить 100 г сахара, 120 мл молока и смесь для пудинга. Тщательно перемешать.
6. Тесто раскатать и выложить на подготовленный противень. Распределить сверху ягоды, творожную начинку и изюм. Выпекать 25 мин.
7. Белки взбить миксером с оставшимся сахаром в крепкую пену. Распределить поверх творожной начинки с изюмом ровным слоем. Выпекать еще 15 мин при 170°C. Дать немного остыть и затем посыпать сахарной пудрой.

ЛЕКАРСТВЕННЫЕ СОКИ

О ПОЛЬЗЕ СОКОВ ИЗВЕСТНО ВСЕМ, НО НЕ МНОГИЕ ЗНАЮТ, ЧТО СОКИ, ОСОБЕННО ОВОЩНЫЕ, ЯВЛЯЮТСЯ САМЫМ НАСТОЯЩИМ ЛЕКАРСТВОМ:

- Капустный сок – отличное средство при борьбе с язвой желудка и двенадцатиперстной кишки. Капустный сок хорошо действует также и при гастритах с пониженной кислотностью, благоприятно влияя на общее состояние желудочно-кишечного тракта и печени.
- Картофельный сок полезен при гастритах с повышенной кислотностью, а также при запорах. Он также тормозит секрецию поджелудочной железы и снижает кровяное давление.
- Огуречный сок является лучшим мочегонным средством, а высокое содержание калия делает его полезным при сердечно-сосудистых заболеваниях. Он успокаивает нервную систему, предупреждает атеросклероз и улучшает память.
- Сок сельдерея повышает тонус, улучшает аппетит, дает мочегонный и слабительный эффект.
- Сок из кабачков – самый низкокалорийный, поэтому особенно рекомендуется тем, кто хочет избавиться от лишнего веса. Он также предупреждает ожирение и блокирует накопление в организме избытка холестерина.
- Морковный сок богат витамином А, он улучшает аппетит, пищеварение, зрение и структуру зубов, укрепляет нервную систему и не знает себе равных как источник энергии.
- Сок свеклы незаменим при неврозах, бессоннице, потере памяти.
- Сок репы благодаря высокому содержанию кальция полезен детям и взрослым, страдающим остеопорозом.
- Томатный сок полезен при нарушениях обмена веществ, заболеваниях сердечно-сосудистой системы, желудочно-кишечного тракта, обладает также противовоспалительным, желчегонным и мочегонным действием.

НАСТОЯЩИЕ ЙОГУРТЫ

ЗА ГОД МЫ В СРЕДНЕМ СЪЕДАЕМ ОКОЛО 3 КИЛОГРАММОВ ЙОГУРТА. ХОЧЕТСЯ, ЧТОБЫ ОН БЫЛ И ВКУСНЫМ, И ПОЛЕЗНЫМ

Согласно Федеральному закону «Технический регламент на молоко и молочную продукцию» йогуртом может называться только кисломолочный продукт с живой микрофлорой – болгарской палочкой и термофильными стрептококками. Дополнительное обогащение ацидофильной палочкой и бифидобактериями делает йогурты еще более полезными. Количество пробиотиков не должно быть ниже установленной нормы.

ЧТО В СТАКАНЧИКЕ?

Срок годности, указанный на баночке или стаканчике, означает, что йогурт за это время не только не испортится, но и сохранит содержащиеся в нем живые бактерии. К сожалению, с каждым днем их количество будет уменьшаться. Это естественный процесс. Поэтому покупать следует йогурты, только что сошедшие с конвейера молочного завода.

- Продукт под названием йогуртер подвергают тепловой обработке. В результате в нем почти не остается живых бактерий. Зато срок годности увеличивается до двух-трех месяцев, а иногда и до полугода.
- Технические стандарты допускают наличие консервантов в живых йогуртах. Они предотвращают «старение» фруктово-ягодных добавок.
- Среди консервантов лидируют лимонная кислота и сахар, повышающий калорийность продукта примерно на треть. Тем, кто следит за своим весом, лучше покупать кисломолочную продукцию без добавок.
- Классическому йогурту без фруктовых примесей консерванты не нужны – достаточно качественной упаковки. Обычно это высокие или низкие пластиковые стаканчики, запаянные крышечками из фольги.
- Молочные и сливочные йогурты изготавливаются по одной технологии. Различаются жирностью продукта.
- Питьевые йогурты отличаются от всех остальных более жидкой консистенцией.
- Сколько йогурта съедать в день? Диетологи рекомендуют включать в рацион 1-2 стаканчика йогурта (по 125 г). Этого достаточно для того, чтобы получить максимальную пользу.

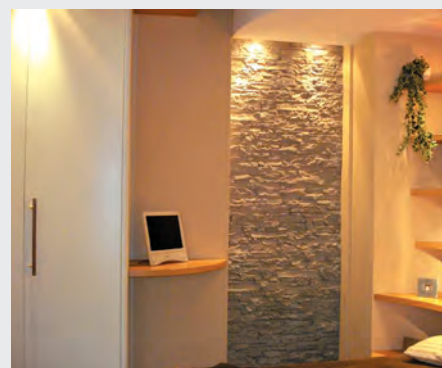
В РОДНЫХ СТЕНАХ

НАСТЕННЫЕ КОВРЫ ОСТАЛИСЬ В ПРОШЛОМ, СЕГОДНЯ В МОДЕ ИСКУССТВЕННЫЙ КАМЕНЬ, РАЗНОЦВЕТНЫЕ ПАННО, ЯРКИЙ ТЕКСТИЛЬ И НЕОБЫЧНЫЕ МОЛДИНГИ

Сегодня материалов для отделки стен существует великое множество. Краска, обои, плитка, панели – вот далеко не полный список возможных вариантов. Дизайнеры предлагают комбинировать все эти опции друг с другом. Ведь стена – это чистый лист бумаги, на котором можно воплотить любые свои фантазии. Главное – знать, какого именно эффекта ты хочешь добиться.

КРАСИМ. *Вместо обычной гладкой краски выбирай фактурную или декоративную*

штукатурку (лучше рельефную). Она может имитировать бархат, кожу, бетон, камень и даже мрамор (так называемая венецианская штукатурка, популярная в классических интерьерах). Для того чтобы не ошибиться с цветом, предварительно лучше сделать «выкрасы». Покрась небольшую часть стены (минимум 50x50 см) и оцени результат. Помни, что на маленькой площади цвет может выглядеть менее насыщенно, чем на большой. Поэтому не переборщи. Если выбираешь краску с перламутром, учитывай, что

она будет отражать цвета находящихся в комнате предметов и смотреться по-разному при дневном и искусственном свете.

КАМЕНЬ Подсветка стен с помощью бра или скрытой светодиодной ленты – еще один прием оформления стен. Подсвечивают обычно те части стен, которые выделены цветом и фактурной плиткой «под кирпич».

ДОСТОИНСТВА КРАСОК:

- создание бесшовного покрытия (в отличие от обоев);
- огромное поле для экспериментов с цветом;
- возможность быстро исправить «ошибки»: не понравится результат – перекрасишь (это правило касается только обычной гладкой краски).

НА КонтРАСТЕ Стены, покрашенные в разные цвета, визуально меняют пространство и подчеркивают геометрию комнаты.

ОБЛИЦОВЫВАЕМ. *Дизайн керамической плитки настолько разнообразен (она может даже имитировать ткань),* что теперь ее можно использовать во всей квартире, а не только в ванной и на кухне. Стены, облицованные плиткой, эффектны и очень просты в уходе. К такому же виду отделки можно отнести применение клинкерной плитки и натурального камня (мрамор, травертин, оникс, ракушечник). Панно из камня, кстати, прекрасно сочетаются с покраской и декоративной штукатуркой.

ПАНЕЛИ. Могут быть сделаны из натурального дерева, МДФ (из стружки) или полиуретана. В кабинетах их обычно кладут от пола до потолка, в других комнатах – на 1/3 стены. Оставшееся пространство красят, оклеивают обоями или тканью, декорируют лепниной или молдингами. При этом панелями обшивать всю комнату совсем необязательно, иногда достаточно выделить ими всего одну стену.

СТЕНЫ С СЕКРЕТОМ

СТАЦИОНАРНЫЙ ДЕКОР, ЕГО ПЛАНИРУЮТ НА ЭТАПЕ РЕМОНТА/СТРОИТЕЛЬСТВА.

■ **Различные ниши из гипсокартона.** Они придают пространству геометрическую четкость и визуально увеличивают комнату. Стену внутри ниши выделяют контрастным цветом или облицовывают зеркалами. При желании такие стены можно застеклить.

■ **Выделение одной стены цветом,** росписью, декоративными обоями, тканью или облицовочным материалом. Чаще всего так выделяют нишу в изголовье кровати или для телевизора.

■ **Подсветка бра или скрытой светодиодной лентой** – еще один возможный вариант декора. Как правило, светильники устанавливают на те части стен, которые выделены цветом, фактурой или рамой.

■ **Украшение стен лепным декором.** Рамы из молдингов называют «зеркалами». Внутри

вклеивают обои или ткань, вставляют настоящие зеркала, монтируют фрески и т. д. Но при проектировании нужно четко понимать стиль, размер и расстановку мебели.

МОБИЛЬНЫЙ СПОСОБ – ЭТО ОЧЕНЬ ПРОСТЫЕ ПРИЕМЫ ПО УКРАШЕНИЮ СТЕН.

■ **Самый очевидный** – повесить картины, постеры или фото. Только не переборщи с рамами, очень важно, чтобы они не утяжеляли интерьер.

■ **В детской отлично смотрится часть стены, выделенная рамой,** внутри которой развешены рисунки (получится сменная экспозиция). В раму можно просто вставить белый лист бумаги, на котором ребенок сможет рисовать. Еще одна идея – виниловые наклейки.

■ **Зеркала.** Они будут создавать оптические иллюзии, зрительно расширяя комнату и оживляя даже голые стены в квартире.

ЕСТЬ ИДЕЯ *Открытые полки можно вмонтировать в панели. Какими они будут – круглыми, наклонными или стандартными, – зависит от твоей фантазии.*

УЗОРЫ НА ОБОЯХ

■ **Помогут скорректировать пропорции комнаты:** мелкий рисунок добавляет простора, вертикальные полосы визуально поднимают потолок.

■ **Сочетание крупного (или яркого) принта и спокойных фоновых обоев** зонировать комнату: например, в одном углу можно сделать кабинет, а в другом – спальню.

Молочница – недуг организма, ослабившего защиту

В последнее время на приеме у гинеколога, выслушав вопрос врача, что беспокоит пациентку, женщины часто, почти не задумываясь, отвечают: «Молочница». Причина такой уверенной «самодиагностики» вполне объяснима: заболевание это сегодня, как говорится, на слуху – во многом благодаря рекламе препаратов, с помощью которых можно легко избавиться от молочницы. Однако так ли просто решается проблема, как хочет убедить нас реклама?

О том, что такое молочница, как она проявляется и как лечится, мы и расскажем в этой статье.

ПОЧЕМУ ВОЗНИКАЕТ НЕДУГ?

Молочница (или, говоря медицинским языком, вагинальный кандидоз) – инфекционное заболевание, вызываемое дрожжеподобными грибами *Candida*. В принципе грибок присутствует на коже и слизистых каждого здорового человека, но нормальная микрофлора, полноценный иммунитет, здоровая эндокринная система сдерживают его размножение и тем самым препятствуют развитию болезни. Однако защитным силам организма «ослабить оборону», и грибок начинает расти как на дрожжах. Факторами, провоцирующими развитие заболевания, могут быть сильный стресс,

бесконтрольное лечение антибиотиками, длительный прием гормональных препаратов, недостаток витаминов, некоторые хронические заболевания.

КАКОВЫ ОСНОВНЫЕ СИМПТОМЫ ЗАБОЛЕВАНИЯ?

Основной признак вагинального кандидоза – обильные выделения белого цвета творожистой консистенции, имеющие неприятный кисловатый запах. На слизистой возможно появление налета (желтовато-белой пленочки).

Кроме того, в области наружных половых органов могут возник-

нуть зуд, жжение, которые обычно усиливаются после полового акта, водных процедур, в ночное время (что нередко становится причиной бессонницы, приводящей со временем к нервному истощению).

ЧТО НУЖНО ДЕЛАТЬ В ПЕРВУЮ ОЧЕРЕДЬ И ПОЧЕМУ?

Если вы обнаружили у себя перечисленные симптомы, не стоит заниматься самолечением – лучше, не откладывая на потом, пройти обследование у врача-специалиста. Этот момент хотелось бы подчеркнуть особо. Дело в том, что активно рекламируемые сегодня препараты действуют не на все виды возбудителя вагинального кандидоза, поэтому для эффективного лечения заболевания необходим точный диагноз, который можно поставить только по результатам специальных исследований.

Самый распространенный метод диагностики молочницы – исследование под микроскопом вагинального мазка (бактериоскопическое исследование). Однако более точным является посев вагинального секрета на питательную среду – этот метод позволяет определить вид грибка (всего его разновидностей насчитывается более 150!) и индивидуальную чувствительность организма к конкретным противогрибковым препаратам. Особенно показано такое исследование при рецидивирующей форме вагинального кандидоза.

КАК ЛЕЧИТЬ МОЛОЧНИЦУ, ЧТОБЫ ЕЕ ВЫЛЕЧИТЬ?

Первым и главным условием успешного лечения молочницы является укрепление иммунитета. Для этого необходимо прежде всего пересмотреть рацион, исключив из него сладкое,

мучное, жирное – это самая благодатная среда для размножения грибка! А вот овощей и фруктов нужно есть как можно больше, без ограничения можно употреблять кисломолочные продукты, полезно также принимать витаминные препараты (особенно С, В2, В6). Почаще следует бывать на свежем воздухе, однако загорать и вообще долго находиться на солнце не рекомендуется. Не менее важно соблюдать режим дня – особенно не перетруждаться, своевременно отдыхать.

Что касается самого лечения, то оно обязательно должно быть комплексным. Основу его составляют противогрибковые препараты, действующие на возбудителя болезни. Если молочница возникла впервые, достаточно, как правило, местного лечения.

Если же заболевание приобрело хронический характер, в его терапии используются препараты для внутреннего применения. Что именно подойдет конкретному пациенту, врач решает в индивидуальном порядке. В любом случае беспокоиться не стоит – проблема в принципе разрешима, да и лекарственных средств от молочницы на рынке достаточно – как дорогих, так и дешевых.

Эффективность лечения вагинального кандидоза определяется лабораторными методами – по отсутствию грибков в вагинальном мазке. После этого назначают препараты, содержащие молочные бактерии, которые «заселяют» влагалище, поддерживая в нем здоровую среду.

ДОПОЛНИТЕЛЬНО

Молочница у беременной женщины может быть спровоцирована гормональными изменениями, происходящими в организме. Дело в том, что в силу ряда причин условия для роста грибков во время беременности более благоприятны, чем обычно. Поэтому, если вы ждете ребенка, старайтесь избегать переутомления и стрессовых ситуаций, правильно питайтесь – в общем, ведите здоровый образ жизни. Если болезни все же не удалось избежать, вылечить ее необходимо еще до родов, так как молочница может передаться ребенку.

Бедуин и араб

Арабская сказка

Один человек отправился в странствие по торговым делам. Но счастье не сопутствовало ему, и он решил вернуться домой. В дороге он вынул сумку с пищей и остановился поесть. Мимо проходил голодный бедуин. Он поклонился арабу и сказал:

– Я из твоей страны, а иду в Ирак.

Тот спросил: – Нет ли у тебя известий о моей семье? – Есть, – ответил бедуин. – Как здоровье моего сына? – Он в добром здравии, слава Аллаху. – А его матери? – Ее здоровье так хорошо, что лучшего и желать не приходится. – А как мой дом? – О, он великолепен, как тебе известно. – А как ты нашел моего верблюда? – Очень упитанный верблюд. – А как собака? – Как всегда, стережет дом.

Выслушав все это, купец повеселел и продолжал свою трапезу, не предложив ничего бедуину, принесшему радостные вести.

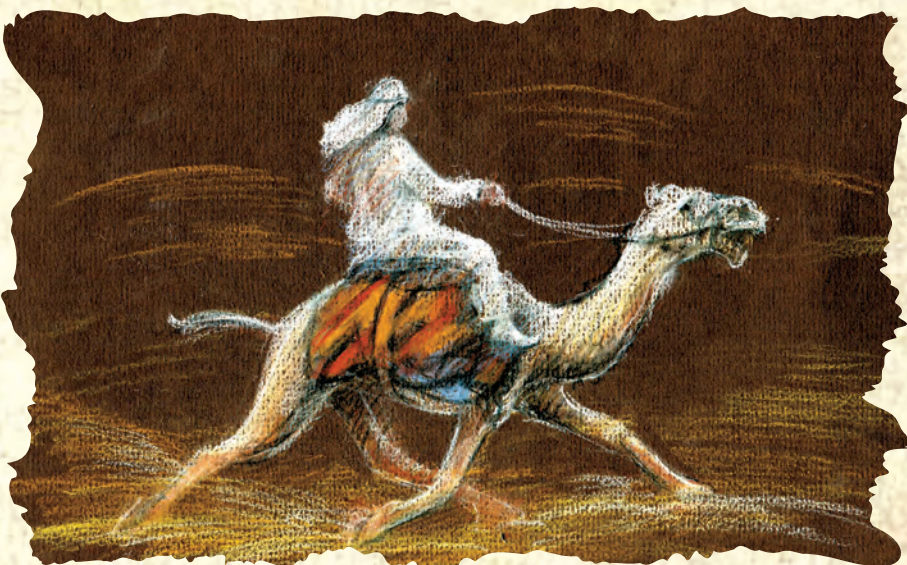
Вдруг вдалеке показался дикий козел и тотчас же снова скрылся в песках.

Бедуин решил прибегнуть к хитрости, чтобы заставить араба дать ему что-нибудь поесть, и заметил: – Благополучие проходит быстро и исчезает навсегда, как этот козел. То, что я рассказал тебе о твоей семье, о твоём доме и имуществе, – все это правда. Но так было вчера. А сегодня... Этот козел не убежал бы, если бы твоя собака была жива. – А разве она издохла? – заволновался араб. – Да, она объелась мясом твоего верблюда, – ответил бедуин. – Что ты говоришь! Разве верблюда тоже нет? – Да. Его закололи на похоронах твоей жены. – Моя жена умерла? – Покончила с собой от тоски по твоему сыну. – Как, и сын мой умер? Будь ты проклят! – Увы, крыша твоего дома упала и придавила его.

Тут араб уже не выдержал, закричал, бросился к верблюду, вскочил на него и умчался, забыв о своей сумке с остатками еды.

Бедуин взял сумку, съел все, что в ней было, и сказал: – Вот радости-то будет у араба, когда он приедет домой...

Экраноплан «Лунь»

«Патриот» – Россиядин Яракълу Къуватрин паркарин жерге я. Ихътин паркар Подмосковьеда ва Смоленск шегъерда ава, амма Дербент шегъерда авай «Патриот» парк вичихъ тешпигъ авачирди я, вучиз лагъайтла, ам 15 гектардин майданда гъульуьн къерехда эКйя хъанвайди я. И паркуна туристрин палаткайра яшамиш жедай, дяведин техникадик гъил хКурдай, дяведин къугъунар къиле тухудай, аскеррин хуьрекрин Псам авкадай мумкинвал жезва. Туристрин дяведин МиГ самолетар ва вертолетар, гъульуьн къерехдал акъвазнавай сергъятар хуьдай гимияр авкадай мумкинвал жезва. Гимийрикай садал машгъур Расул Гъамзатован твар ала.

Амма Дербентдин паркуна виридалайни марагълуди Каспий гъульуьн къере пайда хъанвай ажайиб затI – экраноплан «Лунь» я.

2020-йисан гатуз гъульуьн къерехдал зурба гимии яни, самолет яни къил акъат тийидай са шей пайда хъанай. Тварни вичел «Лунь» алай. Ам СССР-да жележдин дяведин яракъ я лагъана арадал гъанвай ракетрин 903-проектдин экраноплан тир.

Ам инал гъана саламат авун патал четин кваллахар къиле тухун лазим атана: Каспийск шегъердай гъана, къерехдивай са шумуд виш метрдин яргъа гъуьле эцигнай. Идалай къулухъ гъар юкъуз тек са шумуд сантиметрдин мукъвал ийиз, махсус тадаракралди «Лунь» къерехдив агуднай. И самолетдин-гимидин уьлчмейри гейран ийизва: луварал 44 юкI ала, яргъивал 73,8, къакъанвал 19,2 юкI я, вичин заланвал лагъайтла 380 тонн я! И зурба самолет кьадар ийидайбурун, ам гъалдай экипаждин кьадар анжах 10 кас хъун лазим тир. Ракетар тухудай гимии гъульуьн винелай физвай «душмандин» зурба гимияр ягъун патал туькIурнавайди тир.

И аппаратдиз «экрanoплан» вучиз лугъузвайди я? Вучиз лагъайтла, ам туькIурайбуру гимидиз, лазим атайла, гъульуьн чинилай виниз са акъван къакъан тушиз хкаж жедай мумкинвал ганвай. Къве метрни зуралай вад метрдиз къван цавуз хкаж хъайи гимидивай вичин йигинвал са сятна 500 километрдив къван агакъариз жезвай. Идаз илимда «граунд-эффект» лугъуда. Ихътин йигинвал авай гимидивай вичин лишандив тадиз агакъна, ам яна, элкъвена хквез жезвай. Гекъигин: а члавара гъульуьн гимийрин йигинвал анжах 100 км/сят тир.

«Лунь» 1986-йисуз эцигна куьтягънай ва са йисуз Чулав гъульуьн флотда къуллугъ ийиз агакънай. Амма уьлкве чКIайла, иеси амуьк тавур гимии Каспийск шегъердин «Дагдизель» заводда амуькна, гъавилай ам чъуьнуьхна чКIурдайбурун пацук акатначир. Исятда ам лап цийиди хъиз ама, анжах чкайрилай чкадал гъидай члавуз хасарат хъана, бязи чкайрилай шир алатнава. Туристривай адан къенез гъахъна тамашизни жезва.

Бязи вахтара «Лундиз» «Каспийдин аждагъанни» лугъузва, амма икI лугъун дуьз туш. Кар ана ава хъи, «Каспийдин аждагъан» маса экраноплан я, адан нумра 902 я. Ам Каспий гъульуьн кIане ава– 1980-йисуз ахтармишунар ийиз цел вегъей ам батмиш хъанай. Ахтармишунар ийидай члавуз къецепатан разведчикриз луварал «КМ» (яни «корабль-макет») гъарфар алай алааматдин гимии акуна, адан шикилар янай ва гимидиз, чпи фикирайвал, «КМ» – «Каспийский монстр» лагъана тварни ганай.

ГУЬЛНАРА АСАДУЛАЕВА

ЭКВ АЛАЙ ДИШЕГЪЛИ...

Къисмет... Уьмуьрдин гъар жуьредин агъвалатар вилик акатиз, къисметди инсан имтигъанрай акъудда, гагъ мурадрихъ тухуда, гагъ алай йикъан чпелай элячлиз тежедай шартлариз вил вегъез тада. Амма ви руьгъ умудди экуь ийида: мичі алатда, экуьн яр алуькда, акі яз хъайила, вун ви вири мурадрихъ агаькда. Зи ківалахдин юлдашди, Рукъият Устархановади, вичин къисметдилаь наразивал ийизвач. Эгер вири ваз ківандайвал къиле феначтла, гъа им ви къисмет я. Икі тирди ам ківелай инанмиш я.

«САДАЗНИ УХШАРДИ ЖЕМИР...»

Шаир, прозаик, журналист... Руьгъ гуьрчег ва девлетлу инсандихъ галаз авур суьгъбет, адет яз, уьмуьрдикай, инсандин тебиатдикай, алай ва къвезмай уьмуьрдикай веревирдерикай ибарат жеда. Вичин ирсинин дувулрикай, хизандикай, Буйнакск райондин Эрпели хуьруьхъ, адан камаллу агъалийрихъ-манидаррихъ, писателрихъ, шаиррихъ-галаз алакълу ихтилатар ийидай чІавуз, ам ахътин фикирдал къвезва хъи, вичин инсанвилини ва яратмишунрин къисмет, маса са касдин къисметдизни ухшарди тушир экуь къисмет, буш чкадал арадиз атайди туш.

«Маса садазни ухшарди жемир», – лагъанай адаз бубади, къумукърин тІвар-ван авай писатель, педагог, тарихчи, фольклорист Агъмед Устарханова. Ада руша вичин фикирар рифмайра тваз раиж ийизвайди лап фад къатІанай. Вичин сифте цІарар бубадихъай ківезвавай Рукъиятаз бубадал вичин вири сирер ихтибар ийиз жедайди гъеле чидачир. Агъмед

Устарханова рикI алай веледин алакьунриз неинки лайхлу кьимет гана, ада рушаз дуьз рекьерни кьалурна: Агьмеда бицIи рушан сифте шиирар Буйнакск райондин газетда чап авунай, гуьгьунлай абур «Тангчолпан» (гилан «Литературадин Дагъустан») журналдани акъатнай.

«КИФ АВАЙ РУШ...»

Рукьият патал исятдани поэзия вичел рикIин сирер ихтибар ийиз жедай мукьва сирдаш, дуст я. Амма а чIавара ада икI яз гьисабдачир. Адан зурба сир ам тир хьи, рушаз дипломат жедай, МГИМО-диз кIелиз фидай фикирар авай. Гьа и сир ада виридахьай чуьнуьхзавайди тир. Вичи-вичиз кьещепатан чIал чирна (а чIавара мектебда маса чIалар гудай муаллимар авачир), Рукьият Дагъустандин вуздин кьещепатан чIаларин факультетдик экечIна ва ам лап хьсан кьиметар аваз акьалтIарна. Рукьията рикIел хкизвайвал, бубадин дуст Аткьай Аджаматова рушан алакьунрикай Дагъустандин классикриз хабар авун меслятнай. Гьа чIавуз Рукьиятаз Фазу Алиевадин ва Расул Гьамзатован велик дидед чIалалди шиирар кIелун кьисмет хьанай. «Киф авай рушан» (Расула лагьайвал) шиирри виридаз кьетIен таьсир авунай. Гьа чIавуз кьумукьрин радионин редактор С. Токболатова Рукьиятаз вичин са передачада иштирак авун теклифнай ва яб гузвайбур сифте яз жегьил рушан яратмишунрихь галаз таниш хьанай.

Яру дипломни аспирантурадиз направление гвай рушак лувар акатнавай, ам МГИМО-да кIелиз Москвадиз физ гьазур хьана. Ингье, ви мурад атана ви велик ква... Амма дидедин фикир масад хьана: руш диде-бубадин кьвалал аламукьун лазим я, кьуй мектебда кIвалахал акьвазрай. Кефи амуькьнайни? Эхь. Амма дидедин гафунал гаф эцигдай жуьрэт руша авуначир. Руш мектебда кIвалахал хьана. Гуьгьунлай са шумуд йисуз Буйнакск райондин комсомолдин комитетда гьар жуьре кьуллугьар тамамарна. Са кьадар

вахтунда Буйнакскдин райондин «Коммунизмдин экв» газетда жавабдар секретарвиле кIвалахна. Гьа чIавуз Дагъустандин Халкьдин шаир, «Дагъустандин дишегьли» журналдин кьилин редактор Фазу Алиевади, бажарагьлу журналист рушакай ван хьана, адаз кьумукь чIалан редакторвилеиз редакциядиз теклифна.

ВИРИ УЬМУЬРДИН ЖУРНАЛ...

– Им зи уьмуьрда кьиле фейи кьетIен вакьиа тир, – рикIел хкизва Рукьията, – вири дуьньяда машгьур шаир дишегьлиди зун вичин коллективда хушдиз кьабулнай. Зун Агьмед Устарханован руш тирди чир хьайила, Фазу Гьамзатовади вичиз Аткьаян хчин мехьерик яцIу киф авай, цIару вилер авай иер руш акурдакай ихтилатни авунай. Редакторди зал хци месэлайриз талукь макъалаяр кхьин ихтибардай, – рикIел хкизва Рукьията. – Зун тефей чка амач! Дагъви дишегьлидин ихтиярар хуьн, кIвалахдин чкадалди таьмин авун, ацукьдай кIвалин месэла гьалун – ибур зи макъалайрин асул темаяр жедай. Журналди и месэлайрал фикир желбна акьваздачир, чун гьакIни вини кабинетра авай кьуллугьчийрин патавни абур гьалун тIалабиз фидай.

Фазу Гьамзатовнадин мектебдихь еке метлеб авайтIани, амма кьилин муаллим буба тир.

– Ада зи шиир тади квачиз кIелдай, нукьсанар кьалурдай, тукIвей цIарарин тариф авуна, зак лувар кутадай, гьатта ахьтин чкаяр вичи хуралайни чирдай, ахпа, герек хьайи чкадал абур заз кIелни хьийидай.

Рукьиятан шиирар кьумукь ва урус чIаларалди «Хважамжам», «Гьетерин кIватIал», «Ругьдин гуьзел ялавар» тIварар алай умуми кIватIалра, кьумукь поэзиядин антологияда, Дагъустандин советрилай гуьгьунин антологияда чапдай акъатна. 2003-йисуз Р. Устархановадин «ЭлячIна тефин» тIвар алаз шииррин сифте кIватIал чапдай

акъатна. Гуьгьунин йисара кьумукь ва урус чIаларалди шиирар ва прозадин эсерар авай «Ажайиб секинвал», «Ракьинин атир», «Хважамжам», «Тамун дем» ктабар акъатна.

ДАИМ ИВИРРИКАЙ...

Рукьиятан яратмишурин кьетIенвал ам я хьи, адан цIарари кIелдайдан фикир даим ивирихь элкьурзава, гьахьвиликай ва нагьахьвиликай философиядин веревирдер ийиз тазва. Гьар са кIелайдаз адан шииррай вичин руьгьдиз мукьвавал, амадагвал жагьида. Р. Устархановадин гьикаяяр гуьрчег нехишралди хранвай кьирдин тастардиз, кьумукь дишегьлийрин рикI алай гуьзел шалуниз ухшарбур я, гьавилай а гьикаяяр жува-жуваз тукIуьрнавайбуруз ваь, гьакьикьни уьмуьрдин шикилриз мукьвабур яз аквада. «Сят», «Дуьзди», «Ипекдин кисе», «КIанидахь галаз вуж амуькьна»... И эсеррай кIелдайдиз автор вичин аямдин инсанрин суьретар бажарагьлудаказ чIугвазвай суьретчи яз, мукьуфар авай психолог яз аквада. Мадни лугьун хьи, Рукьият йисан кьене авай цIикьвед вацран тIварар кьумукь чIалалди рикIел аламукьдайвал тукIуьрнавай гуьзел календардин авторни я.

АДАХЬ ГЬАМИША МУЬГЬТЕЖ Я...

Шаир, гьикаятчи Р. Устархановадин манадив ацIай уьмуьр кечирмишзава, гьа идалди ада вич элкьвена кьунвай алемдив гьикI эгечIзаватIа, гьам вичин яратмишунрин куьмекдалди чаз кьалурзава. Саки кьанни цIуд йисан девирда «Дагъустандин дишегьли» журналда санал кIвалахай чаз ам экв, чимивал, дуьз тереф кьалурзавай чи рагь яз амуькьнава. Рахунал са акьван рикI алачир, кьимет гуз тади тийидай Рукьият...

Яшайишдин уьмуьрдани ам гьа ихьтинди я. Адан ажайиб хизанда гьарда вичин рехь давамарзавай пуд велед чIехи хьана.

Адан руьгдин, уьмуьрдин пайгарвилин сир кве ава? Бажарагълу шаир, кайвани, диде ва баде хун патал адаз куь куьмек гузва лагъана суал гайила, ада жаваб гуз тади ийизвач. Ам вичин диде-бубадикай рахунал элячІзава: а хизанди ругуд велед хана кІвачел актулднава Рукъиятаз ам гилани чешне яз ама.

– Къве баркаллу педагогди, чпин пешедин бинеяр гъеле къад лагъай асирдин сифте кьилелай гатІунвай педагогрин тухумдин къве векилди, чаз инсанрин арада гьикІ итимвилелди фу недатІа, жуван кеспидив гьикІ эгечІдатІа, гъам чирна, – лугъузва Рукъията. – Къе чаз, яшдив агакънавай инсанриз абурун меслятар, абурун килигун, чимивал бес жезвач. Гъамиша хуьруьнэгълийрин къуллугъда хъайи, четинвиле гъатайбуруз куьмекар гайи, зегъметдин къадир хъайи абур чпин веледризни гъар са рекъяй чешне хъайиди я.

ДАССР-дин лайихлу муаллим, «Ватандин Чехи дяведин йисара гъакъисагъ зегъмет чІугунай» медалдин, А. Чехован медалдин сагъиб тир А. Устархановахъ гьукуматдин мадни са шумуд наградар авай, ам гъакІни Россиядин писателрин Союздин патайни грамотайрин сагъиб тир. Амма ихътин наградар къачун ада вичин мурад яз гъисабдачир, ам камаллу инсан тир, адаз инсан гъихътиндихъун лазим ятІа чидай. Ада лугъудай: «Хъсандизфагъум авуртІа, писинсандихънихъсантерефаржеда, адан синихар къалуриз тади къачумир». Ихътин тарсар ада аялризни гудай.

Къе квел машгъл я РукъиятаГъмедовна? Адан бажарагъдихъ инсанар исятдани, гъа виликдай хъиз, муьгъгеж я. Буйнакск райондин культурадин управленидин къурулушдик искусствойрин пуд мектеб, хуьруьн библиотекаяр, «Темир-Хан-Шура» тІвар алай халкъдин къуьлерин ансамбль, сад хъанвай «Уздень» хор, ина ада таммарун

лазим тир кІвалахрин тум-къил авач. Ибур адан гъар йикъан кІвалахдин дердияр я.

Р. Устарханова РД-дин лайихлу къуллугъчи, РФ-дин писателрин Союздин, РФ-дин журналистрин Союздин член я, адахъ Дагъустандин Гьукуматдинни Куьлтурадин министерстводин Гьуьрметдин грамотаяр ава. Адахъ мадни са кІвалахдин жигъетдай везифаяр ава – ам Буйнакск райондин дишегълийрин союздин председатель я. Р. Устарханова Россиядин дишегълийрин Союздин Гьуьрметдин грамотадин сагъиб я. Ам яратмишарунин рекъяй пара къадар проектрин, республикадин халкъарин адетар ва культура хуьн патал тешкил ийизвай мярекатрин тешкилатчи ва автор я. Ада жегъилар ва жаванар клубриз, къуьлерин кІватІалриз желб авун патал еке кІвалах тухузва.

ВИЧИН ХАЙИ ХУЬР

тир Эрпелидин тарихдиз бахшнавай ктаб кхъин патал Рукъията кІуьд йисалайниартухвахтар серф авуна. Хайи ерияр чирдай и кІвалах кьиле тухун паталада зурба къуватар эцигна. Ингъе, бубади веси яз вичин хиветунвай и кІвалах ада къилиз акъудна куьтягъна.

ЭХИРИМЖИ ГАФ

Р. Устархановадин къилихар чизвай, ам инсанрив, чандилайни багъади яз къазвай хайи ватандив эгечІзавай тегъер, ватандашриз адан патай авай гьуьрмет ва къайгъударвал акур чун чІалахъ я: масакІа хун мумкинни тушир.

Алай йис Рукъиятан юбилейдин йис я. Ам вичин уьмуьрдин чагъин йисара ава. Ам гъа виликрай хъиз жегъил я. Адахъ райондин, хайи хуьруьн меденият мадни вилик тухун патал пара къадар проектар, мурадар ава.

Къуй адахъ мадни еке агалкъунар хъурай!

Айшат ТАЖУДИНОВА

Са шумуд йис идалай вилик чи журналда «Чарадан аялар авайди туш» рубрикадик кваз са къадар очеркар акъатнай. Очеркра аялрин кІвалера гьалтзавай четин месэлайрикай, аялар гьикІ ва гъихътин себеб аваз етимханайриз аватзаватІа, абурун гележег гьикІ жезватІа, гъадакай кхъенай.

Анлай къулухъ са хейлин вахт алатнава, гзаф дегишвилер хъанва. Чи республикада лап гъвечІи аялар патал анжах са етимхана я амайди, гъамани Буйнакск шегъерда ава.

Эвелни-эвел зи фикирдиз ихътин шикил атана – рак ахъайна къенез гъахънамазди, вилик гъяркъуь иер гъаят квай. Ина иердиз са жергеда цуьквер, сирендин тарар ава – абурун атирдин ни вири кІвалериз чкІизва ва, гьикъван четинвилер хъайитІани, уьмуьр гуьзел тирди субутзава ...

Зун инин директор Тайгиб Жаватханович Мегъамедова къаршиламишна. Адан ихтилатрай чир хъайивал, 1999 – йисуз ам, гъеле Минздравдин къуллугъчи, Буйнакскдиз Республикадин Аялрин КІвализ регъбервал гуз рекъе туна. А вахтунда адаз гъич аялар патал ачухнавай идара лугъуз жедачир – генани дуьз лагъайтІа, тевле – дакІарар полиэтилендалди кІевирнавай, яд са гъинай ятІани гъизвай, чимивал гудай батареяр авачир, я хуьрекар, я чуьхуьнар ийидай къилди кІвал авачир . Жува регъбервал гузвай йисара иникай, квез аквазвайвал, аялри чеб лап гъа жуван кІвале хъиз гъиссдайвал ачух экуь утагъар авай къулай КІвал хъана. Чаз медицинадин кабинетарни ава, ина аялрихъ галаз логопедри, психологри, физиотерапевтри кІвалахзава.

Гъелбетда, им са йикъан кІвалах туш, Тайгиб Жаватхановича лагъайвал, эхиримжи йисара абурун КІвализ республикадин Минздравди куьмекар гузва.

ЕТИМХАНА ВАЪ, КІВАЛ

Абурухъ аялар сагъ-саламатдиз чѐхи авун патал вири хилерин пешекарар, къулайвал патал тадаракар, герек тир дарманар ава. Чир хъайивал, абурун идара капремонт авунин пландикни кутунва.

И вири крар, гьелбетда, аялар патал лап важиблу тир, амма чаз къилинди иниз - етимханадиз аялар гьикІ ва гьихътин себебралди акъатзаватІа чирун тир. Бес бубайрин адетрал амал ийизвай, чѐхи тухумар авай ва мукъва-къилийриз гьурметзавай дагъустанвийриз диде-буба къенвай аял етимханадиз вахкун беябурчивал тир. Мукъвабурун арадай са хизан гьикІ хъайитІани жагъидай. Аял чпин хизандиз къабулна, ам вичин веледрихъ галаз сад хъиз чѐхи ийидай.

Тайгиб Жаватхановича ина ахътин аялар авач лагъайла, зи рикІиз регъят хъана. Идалайни гъейри, гьикъван и гафар лугъуз регъуь тирІани, сагълам аялар садрани къаюмвалдай кас амачиз амукъдач.

– Жува кІвалахзавай 24 йисан къене ина гъар жуьре кІвалахар хъана. Амма етимар хъайи аялар иниз садрани аватначир. Чи Аялрин КІвалин тарих алатай асирдин 30- йисарилай башламишзава, а вахтунда Дагъустанда масанрай атанвай ксар гзаф авай, абуру ина чеб кашакай къутармишзавай. А вахтунда аялрин етимханаярни пара тир, гъатта Буйнаксдани абур са шумуд авай. Дяведилай гуьгъуьнин йисара етимханаяр аялрай ацІанвай, амма гъа четин вахтарани мукъва-къилияр авай аялар садни ина авачир.

Къе Аялрин КІвале авай чѐхи пай аялар диде-буба авайбур я. Ихътин аялар иниз гъар жуьре

себебралди вахтуналди вуганва. Им диде-буба начагъ хъунихъ, абур вахтадин кІвалахал хъунихъ ва я вахтуналди абур диде-бубавилин ихтияррикай магърумарунихъ галаз алакъалу я. Ихътин аялрин патав мукъва-къилияр къевезва ва яшамиш жедай са гъалдин шартІар хъанамазди, диде-бубайри аялар вахчузва. Тайгиб Жаватхановича лагъайвал, абуруз анжах пуд сеферда «зинбилда авай аялар» гадарнай. Эгер «такІанз жезвай» аял ятІа, адакай дишегъли гъар жуьреда «азад жез» алахъда, гуьгъуьнлай

и крари аялдин сагъламвилиз чІуру патахъай таъсирзава. Чи ихтилатчи инанмиш я, такІандиз дуьньядиз атанвай аял патал виридалайни хъсанди – етимханадиз вахкун я. Вучиз лагъайтІа, руфуна амаз аялдиз къаст авун, гуьгъуьнлай ам начагъди, набут яз дуьньядиз гъун гъадалайни пис я. Гъавилияй «зинбилда аваз» гъайи аялрин бахтунни гъана. Абур гуьгъуьнлай лап хъсан хизанра гъатна. – Етимрикай рахайтІа, къе чаз абур ирид ава. Абурукай гъар садаз са хейлин уьзуьрар ава, гъар садаз гелкъуьн ва сад хъиз медицинадин куьмек герек я. Ихътин аялар бажагъат я са ни ятІани хизандиз къачун.

Мадни лугъун хъи, етимханайри чун, ина кІвалахзавайбур, масадаз айиб тегъиз, тахсир кутан тийиз вердишарзава. Чун патал важиблуди ва къилинди – им аялдин сагъ-саламатвал я. Начагъ яни, я тахъайтІа сагъ яни ам – адан уьмуьр чи гъиле ава. Аллагъдин вилик чна жаваб гузва адан патахъай. Заз акъван чида хъи, гьикІ жегъил

рушар гадайри алцуариз,
алдатмишариз, гуьгъунлай
жавабдарвеликай кичевилэй
абуру язух рушар текдиз тазва.
Ихьтин вахтара рушари диде-
бубадикай кичевилэй куьрпеяр
больницада гадайвал жезвай.
Абур я вичин аял, я диде-
буба хкягъдай чкадал къезва.
Мадни заз жегьил дидейри,
бубадин ажугъдихъайни киче
тахъана, вичин велед хкягъзавай
дуьшуьшарни чида. Ихьтин
вахтара мукъвабурукай са кас
гьикI хъайитIани жагъида,
рушан тереф хуьдай. Мадни,
гъеле аял ханамазди ам вичиз
герек туш лугъудай чар
кхъизвай дуьшуьшарни ава.
Гъа имани ада вичи хкягъзавай
рехъ я, чаз чидач эхир вучиз
ам ихьтин фикирдал атанатIа.
ГьикI ятIани, заз чида, эгер аял
сагъ-саламатдиз хъанватIа, ам
яргъалди етимханада амукъдач.
Чи суьгъбетчиди лагъана хьи,
эхириджи йисара диде-бубайри
вахкузвай аялрин къадар Тимил
хъанва. Имани гьукуматди I7 йис
жедалди гузвай пулуниз килигна
я. Эвелдай дишегълиди вич дарда
авайвилэй аял етимханадив
вахкузвайтIа, гила адавай вичин
аялрихъ гелкъезни жезва ва гъа
идай пулни гузва.

Вичин кIвалахдин рекъяй Тайгиб
Жаватхановича къаюмвилин
идарадин къуллугъчийрихъ
галаз сигъ алакъаяр хуьзва.
Гьикъван хизан «агалай
сандух» хъиз ятIани, ихьтин
идарайриз виридакай хабар
жеда – къуншидин гъвечIи аялар
авай кIвале мукъвал-мукъвал
пиянбур кIватI хъун, къал-къиж
авун. Эгер и крар субутарайтIа,
аялар етимханадиз хкизва.
Диде-бубавилин ихтияррикай
магърумзавай вахтар лап
тимил я. Адет яз, чпивай аялар
вахчудайди чир хъайила, дидеяр
гъасятда «чеб-чпел хкведа».

Генани диде-бубавилин
ихтияррикай магърумарайтIа,
аял хвавилиз къабулиз жедани? –
хабар къазва за.

– Дидевилин ихтияррикай
магърумайтIани, са Тимил
вахтунилай мумкин я адан
ихтиярар кардик кухтун хъувун.
Гъавилэй ихьтин аялар адет
яз мукъвабурун къаюмвилек
кутазва – бадедин, халайрин,
халуйрин. За кIвалахзавай йисара
ихьтин са дуьшуьшни хъанач. Чи
етимханадай анжах кефеуз аялар
къачуз жеда. Са агъвалат ахъайиз
кIанзава – им фад хъайи кар я.
Чи патав Хунзахай тир са хизан
атанай. Гъуьл комбайнер тир, паб

- доярка. Абурухъ аялар авачир
ва къуншийри етимханадай аял
къачун теклифна. Чи етимхана
виридалайни мукъвал алай. За
чахъ авай аялар анжах зайифбур,
начагъбур тирди, лагъана. Абур
чеб-чпихъ галаз рахана ва
лагъана: « Чна Аллагъдин вилик
гаф ганай аял къачуда лагъана,
эгер сагъбур авачтIа, начагъ аял
къачуда». Къачуна. ДЦП авай
эркек аял. Хвена, чIехи авуна,
гилани саналди яшамиш жезва.
Зун инанмиш я, хизан аялдиз
неинки виридалайни хъсан,
гъакIни дуьз чкани я. Гъавилэй
чи вири коллектив Аялрин кIвале
лап гъа жуван хайи кIвале хътин
къулайвилер гуз алахъзава.

Гъа гъакI язни я – Аялрин
кIвалин михъи утагърани
дегълизра къекъвейла, гъич
санайни я ишезвай аялдин ван
атанач, я руквадин ни атанач. Са
ихьтин шикилди рикIик мадни
шадвал кутуна – тербиячиди яб
тагузвай аял метIерал ацукъарна,
тIуьн гузвай. Муькуьбуру чпи-
чпиз лап иштягъдивди незвай.
Аялар гъвечибуру тиртIани,
масадлай аслубур тушир. Хизанда
ихьтин бицибуруз дидейри гузва
тIуьн, абуруз гъеле хъсандиз тIур
къаз чизвач, ама ина абур вахт
жедалди чIехи жезва.

Аялриз иер игрушкаяр ава,
гъар са утагъда гам экIяйнава,
телевизор ава. Виридал михъи
парталар ала. Рушариз кифер
хранва. Эгер кIвале хътин
шартIар гуз алахъайтIа, инанмиш
я – ина вири гъа шартIар ганва.
Эхирдай Тайгиб Жаватхановича
чпиз са шумуд йисуз галаз-галаз
куьмекар гузвайбурукай рахана.
Гъар са сувариз иниз МВД-дин
министр Абдурашид Магъамедов
ва Билал Жахпаров къезва.
Тайгиб Жаватхановичан
кIвалахдикай геждалди рахаз
жеда, амма къилинди ам я хьи,
ада аялриз кIвалин хътин шартIар
ганва. Им етимхана ваь, кIвал я.

Суьлгъият БУЛГАЕВА

Казакрин мани рикIи лугъузвайди я

Казакрин мани масабурун манидиз ухшарди туш, и кардин кылин сир ам я хьи, а мани рикIи лугъузвайди я. Эгер ада ви руьгдик хкIуртIа, мад адавай яргъа хьун мумкин туш.

Къизлярдин Терский хор арадиз атунин тарихдикай, адан кIвалахдикай, лайихлувилерикай ва коллективдин вилик квай крарикай, ана манияр тамарзавайбур вуж ятIа, хордин репертуар гьикI арадал къевзатIа гьадакай «Гьукуматдин Къизлярдин Терский казакрин мани» ансамблдин Генеральный директор, РД-дин лайихлу къуллугъчи Светлана Сергеевна Черевковади суьгьбет ийизва.

- Казакри виликрайни, гилани чеб Кеферпатан Кавказдин вири халкъарин хъсан ерияр къабулнавай халкъ яз гьисабзавайди я. Чун чи яратмишунра казакрин халкъдин манияр, къуьлер, Терекдин казакрин милли алукунар, адетар арадиз хкиз ва виликди тухуз

алахъзава. Эгер ваз халкъдин кылих чир хъана кIандатIа, адан манийриз яб це! Казакрин маниярни къуьлер вири Россиядин руьгдин культурадин ажайиб ва гьейран ийидай са чешне я.

–Къуь ансамбль арадиз атана гьикъван вахт я?

–Ансамбль 1986-йисуз РД-дин лайихлу артист Юрий Александрович Сахарова арадиз гъайиди я, 2000-йисуз казакрин халкъдин манийрин хордиз «гьукуматдин» лагъай тIвар ганай. Ингъе, 23 йисуз Къизляр райондин ярж тир Терекдин ансамблди инсанрин рикIер чпин искусстводалди шад ийизва.

–Зун са шумуд гъилера ансамблдин концертриз тамашайди я, заз пара хуш хъана. Аквадай гъаларай, куьн концертгар гъаз маса чкайризни тIмил физвайди туш...

–Терекдин ансамблди неинки шегъердин, республикадин, маса шегъеррин сегънейрал чпин алакьунар къалурзавайди я, чна гъакIни Ватандин Чехи дяведин ветеранрин вилик, зегъметчи коллективра, Дагъустанда къуллугъзавай аскеррин частара концертгар гузвайди я. Мадни лугъун хьи, СВО-дин серенжемар кыле физвай майданрал, Къизлярдин чилерал куьчарнавай ЛНР-дин, ДНР-дин, Херсондин ва Запорожьедин агъалийрин вилик, «Чун Сад я» лишандин ва РФ-дин Президентдин сиясатдин, Россиядин армиядин гьерекатрин тереф хуьн яз, Россиядин сергъятриз и халкъар хтун тебрик авун яз концертгар гузва. Расул Гъамзатован 100 йисан юбилейдин йикъара пара концертгар гана. Мукъвал-мукъвал фестивалра

иштиракзава, абурукай сад Москвада кыле фейи казакрин манидин «Лепеяр» тIвар алай Международный фестивал тир. И фестивалда иштирак авунай чи коллектив кьуд наградадиз лайихлу хъана, абурун жергедай–фестивалдин кылин наградадиз–апостол Андрей Первозванныйдин иконадиз. Москвадин казакрин кышундин Атамандин грамотадиз ансамблдин директор тир зунни лайихлу хъана. Чи ансамблдин манирин дестеди Дагъустандин делегацидик кваз «Казакрин меркез Москва» лишандик кыле фейи Международный фестивалда иштиракна, ам Президентдин кьвалав гвай казакрин крар рекье тухузвай Советдини Москвадин Гьукуматди тешкилнавайди тир. Ансамблдин артистри чпин алакьунар РагъэкъечIдай патан Европада международный «Продэкспо-2016» выставка «Чан гьидай яд», «Дуствал» фестивалда иштирак авунай. ЮФО-дин ва СКФО-дин саки вири регионар чна концерттар гайиди я.

–**Дагъустанда концерттар мукьвал-мукьвал гузвани кьуне?**

–Къизлярдин ансамбл республикада машгьурди я. Чна республикада кыле физвай фольклордин вири мярекатра–

«Ирс», «Дагъвияр», «Кавказ–сахизан я», «Зи халкъдин маниярни кьуьлер», «Бубайрин адетар», «Цамаури», «Чиндирчери», «Казакрин машгьурвал» фестивалра ва гзаф маса гьа ихьтин мярекатра иштиракзавайди я. Терекдин ансамблди Тарумовский, Ахвах, Бабаюрт, Нугъай, Леваша, Гуниб, Ботлих ва са кьадар маса районар, Дербент, Каспийск, Избербаш, Хасавюрт, Южно-Сухокумск, Огни, хайиди тир Къизляр ва Магъачкьала шегьерра концерттар гайиди я.

Россиядин яратмишунрин КIвали галаз-галаз кыле тухузвай «Кеферпатан Кавказдин кьугъунар» фестивалда, «Евразиядин сес» тIвар алай милли вешанидин фестивалда, уьлквейрин арада кыле фейи хордин коллективрин фестивалда, «Дагъустандин туристрин кьвед лагъай форумда», Магъачкьалада кыле фейи «Саналди–чун Россия я» акцияда, РПЦ-дин Магъачкьаладин епархия ачухуниз талукьарнавай мярекатра чна концерттар гайиди я.

–Дугъриданни, коллективди галатун тийижиз зегьмет чIугвазва. Шак алач, квехъ республикадин, Россиядин патай гьахлуз кьазанмишнавай пара кьадар наградаярни ава.

–Эхъ, ава. Гъалибвили 65 йисан юбилейдин мярекатра иштирак авунай чун республикадин кылин Грантдиз лайихлу хъанай. ГьакIни чаз Терский казакрин кышунрин обществодин генерал Василий Бондареван гьурметдин грамота, гьакIни Къизлярдин ТКВ-дин махсус округдин 10 йис тамам хъуниз талукь гьурметдин грамота ганай. Чахъ гьакIни маса гзаф кьадар гьа ихьтин наградарни пишкешар ава.

–**Кьуне манияр гьикI хкягъзава, и кардал вуж машгьул жезва?**

–Вири коллектив и кардал машгьул я лагъайтIани жезва. Амма асул кIвалах чи худрук, РД-дин лайихлу кьуллугъчи Валерий Витальевич Митьковецан хиве ава,–лугъузва Светлана Сергеевнадиди ва вичин кIвалахдин юлдашдиз суьгьбетдик экечIун теклифзава.

–Чна чаз хуш хъайи казакрин манияр хкягъзава ва я чкадин авторри теснифай манияр репертуардиз кьачузва, жувни пешекар музыкант тирвилляй, манидин винел кIвалах хъувуна, жув алатдални кьугъваз, хордив лугъуз тазва,–давамарзава чи суьгьбет Валерий Витальевича.

–Ансамблдин Къизилдин фондуна гьатай казакрин манияр авани?

–Эхъ, чна, адет яз, виридан

рикI алай, виридаз чидай манияр тамамарзава, а манияр казакрин пара ансамблири тамамарзавайбурун я. Чи репертуарда жуьреба-жуьре манияр ава: маршдин жуьреда лугьудай дяведин маниярни, чIун галаз лугьудай вилик девирдин лирикадин балладаярни, мехъеррин маниярни. Са шумуд виш йис идалай виликчи чIехи-бубайри лугьуз хъайи лирикадин балладайрал яб гузвайбурун иллаки рикI ала. Чи репертуарда Ватандин ЧIехи дяведизталукъ ватанпересвилин маниярни, «Казак дяведин къуллугъдиз рекъе тун», «Казак дявeday къаршиламишун», Къизлярдай тир шаир Лев Серебрякован «Левашов», «Богратионан игитвал» тIвар алай поэмайрай сегънеярни ава.

–Куьне манияр гъи нугъватдалди лугьузва?

– Чи тухумда Дондин казакарни авай, зи бадеди лугьудай хъи, казакрин гъар регионда са нугъват жеда, казакри чпи лагъайтIа ам нугъват ваъ, къилдин чIал яз гъисабдай.

–Асул гъисабдай чна манияр урус чIалал лугьузва, къилдин казакрин нугъватдин халкъдин куьгъне маниярни ава. Дуьз я, абур урус манийрилай са къадардин чара я, гъакIни чна украин чIалални манияр лугьузва.

Чна Россиядин яратмишдай машгъур кIватIалрихъ галаз санал кIвалахзава. Абурун жергеда Халкъарин Дуствилин ордендин сагъиб Гьукуматдин Академический казакрин хор, Санкт-Петербургдайн «Братина» тIвар алай казакрин фольклордин хор ава. Чна Чечен Республикадин, Ставропол крайдин казакрин хордин коллективрихъ галаз алакъаяр хуьзва.

–Куьне и коллективда кIвалах ийиз шумуд йис я, и ансамбл Квез квелди хуш я?

–За Тарумовский райондин культурадин отделдин зеведишвиле кIвалахзавайди тир, хударукдин везифаяр теклиф авур чIавуз къуллугъчидин чкадал заз мад къарай хтанач, ингъе за

ашкъидалди и коллективда кIвалах ийиз 20 йис хъанва...

Светлана Сергеевнади мадни алава хъууна хъи, В. Митьковецца А. Гребонькова яратмишай ва «Мосфильмда» акъудай «Дондин атаман Ермак» фильмдиз музыка кхъейди я, гъакIни ансамблдин коллективди фильмдани адан саунд-трекда хордин манияр лагъана.

– Чна Багратионан тIварунихъ галай тарихдинни краеведрин музейдихъ, Къизлярдин алай девирдин тарихдин музейдихъ, Республикадин казакрин центрдихъ галаз уртах мярекатар къиле тухузва, шегъердин мектебра кIелзавай аялар казакрин культурадихъ, адетрихъ галаз танишарзава. Чна абуруз «Свас це лугъун», «Казакрин мехъер», «Казакрин мел» сегънеяр, гъакIни Сергей Раллодин «Къизлярдин мекера» тIвар алай музыкадин поэма къалурзава. Чи ансамблди жаванрин арада терроризмдиз, экстремизмдиз акси таблигъатдин мярекатар къиле тухузва.

– Куьне лугьузвайвал, казакрин манияр лугьузвайбурун арада гзаф миллетрин векилар ава, хордин артистрикай рахайтIа жедачни?

–Ансамблда бажарагъ авай, чпин пешедал рикI алай ксари зегъмет чIугвазва. Чначи тIвар-ван авай артистар тир Татьяна Несинадалва Зоя Паршинадал дамахзавайди я, абур къведни РД-дин лайихлу артистар я. Зоя вич артистрин тухумдай я, къуй ада вичи ихтилат авурай...

–Зун Кургалинский станицадай я,–лугьузва Зояди.–Зи чIехи-буба атаман тир. Аял чIавалай зи рикIел дидедини бадеди гъилин кардал машгъул яз ниянз казакрин куьгъне девирдин манияр гъикI лугьудайтIа алама.

Суйгъбетдик алакьунар авай, вичик умуд кутаз жедай жегъил солист Павел Балахонов экечIзава. Ада маниярни лугьузва, къуьлерни ийизва, гъакIни адахъ хсуси блогни ава, соцсетра ансамблдин сайтни къиле тухузва.

–Гзаф крар ва музыкадин рекъий тежриба за Абдулла

Мегъамедовавай къачуна,–лугьузва Павела.–Ам къилин солист тир, казакрин манийрал адан гзаф рикI алай. Гъайиф хъи, ам вахт жедалди уьмуьрдай фена.

Жегъил солистка Вероника Чалаевади лугьузва:

– И рехъ хкъягъунай зун пара бахтатар я, заз кIвалахди пара лезет гузва. Яб гузвайбурун чинра, вилера разивилин, шадвилин лишанар акур чIавуз, ви руьгъ генани цавариз хкаж жеда, мадни хъсандиз кIвалахиз кIан жеда.

–Несилрин алакъайрикай ихтилат физвай чкадал «Казачата» («ГъвечIи казакар») тIвар алай аялрин ансамблдикайни рахун тавун кутугнавач, ам Терский ансамблдин къвалав тешкилнавайди я. ЧIехибурун коллективдихъ галаз аялрини агалкъунралди концертрин сегънейрилай маниярни къуьлер тамамарзава,–дамах гваз лугьузва вичин бицIекрикай Светлана Черевковади.

Светлана Сергеевнади лугьузва хъи, медениятдин ирсинин Йис тир, Расул Гъамзатован 100 йисан юбилейдин йис тир цIинин йисуз артистри гъеле са шумуд концертда ва мярекатда иштараквал авуна.

Садан гаф сада атIуз рахазвай артистри Светлана Сергеевна вичин везифайрал къару, бажарагълу, кар чиз кIвалахзавай регъбер я, ам 2002 –йисалай ансамблдин къиле авайди я лугьузва. Адан алахъунар ва алакьунар сеbeb яз, ансамблдин коллективди казакрин меденият Дагъустандин агъалийрин, иллаки жегъилрин, арада машгъур авунин карда еке агалкъунар къазанмишнава. Генани хълагъиз кIанзава хъи, чпин регъбердикай, республикадин лайихлу къуллугъчи лагъай тIварцIин сагъиб Светлана Сергеевнадикай рикIин сидкъидай тир чими гафар лугьуналди рахазва. Гзафбурун патал ам хайи, багъри инсан, коллективни къвед лагъай хизан хъанва.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

ISSN 0132-7326

ДАГЪУСТАНДИН ДИШЕГЪЛИ 1 1983

1983-йисан журналдин жилдинал – кѳужагда вичин аял кѳунвай жегѳил бахтлу дидедин шикил ганва. Исѳтда чна жилдинал ганвай дишегѳлидикай журналдин кѳене макѳала гузва. Амма а вахтунда, 40 йис идалай вилик «Дидевилин бахт» шикилдихѳ макѳала галачир. Гѳавилияй и дишегѳли жагѳурун чаз лап четин тир. Муслимат Абакарова – икѳ тир аял кѳужагда авай дишегѳлидин тѳвар. А вахтунда вири уѳмуѳр адан гѳеле вилик кумай ва адаз вичин уѳмуѳр гѳикѳ жедатѳа чизвачир. Ингѳе, 40 йис алатайла, ада вичикай гѳикѳ лугѳузватѳа.

Р. Гѳамзатован тѳварунихѳ галай Милли ктабханада кѳвалахзавай Муслимат Абакаровади рикѳел хкайвал, вичин 2 йис хѳанвай руш Калиматни галаз янавай шикил журналдин жилдинал дуѳшуѳшдай ганай.

– Зи гѳуѳл – Заур, яратмишзавай кас я. Адан дустарни художникар, музыкантар, журналистар. Ам вич тарихчи я, амма вири уѳмуѳрда ада художник-оформител яз кѳвалахна. Ада аѳишаяр гѳазурдай, плакатар чѳугвадай. Мадни ада лап иердиз манияр лугѳуда. Гѳикѳ ятѳани, ноябрдин вацран са гуѳзел юкѳуз чи хизандин дуст, адахѳ галаз кѳени Заура дуствал хуѳзва, машгѳур фотокорреспондент Камил Чутуеваз чун паркуна акуна ва са шумуд шикил яна. Им ада заз зи 30 йис хѳайила авур пишкеш тир, – лугѳузва Муслимата.

Куѳгѳне журналрин архивра кѳекѳвейла, ви кѳилиз кланзни-такланз чи республикадин тарихдикай, ина са кѳадар вахт вилик яшамиш хѳайи инсанрикай ва хѳайи дегишвилерикай фикирар кѳведа. Гѳеле СССР чкѳидалди, им инсанри чѳехи умудар кутазвай йисар тир, чи клѳлчийриз журналдин жилдинал шикил ганвай дишегѳлийрин кѳисмет пара итижлу тир. Са кѳадарбурукай кѳе чаз са малуматни авач, вучиз лагѳайтѳа чи журналдин жилдинал неинки тѳвар-ван авай спортсменкаяр, партиядин вилик-кѳилик квайбур, депутатар, гѳакѳни Дагѳустандин адетдин дишегѳлиярни жезвай. 80- йисара никѳерани чуѳллера, заводрани эцигунарзавай чкайра кѳвалахзавай ксариз гзаф дикѳетни гузвай, гѳуѳрметни ийизвай, гѳа девирдин игитриз хѳыз. Гѳакѳ чи «Дагѳустандин дишегѳли» журнал акѳатиз башламишай йисалай кѳенин йикѳалди алай аямдин дишегѳлидин кѳамат арадал гѳизва.

КУЪГЪНЕ ЖИЛДЕРИН ГЕЛЕВАЗ

– Заз гъич хабарни авачир зинни Калиматан шикил журналдин жилдинал алайди. А чӀавуз зун аяларни галаз Огни шегъердиз фенвай, гъуьлуьз фидалди зун ина яшамиш жезвай диде-бубадихъ галаз.

Муслимата ихтилат авурвал, адан ери-бине Къули райондин Къая хуьрйя я. Ам вич Орджоникидзе, гилан Владикавказ, шегъерда дидедиз хъана. Муслиматан бубади университетда кӀелзавай, дидеди бармакар цваз, масса гузвай. Бубади чи республикадин са хейлин шегъерра кӀвалахнай, эхирни абур Огнида яшамиш жедайвал хъана.

– Зун диде-бубадин патав мугъмандиз фенвай. Са юкьуз заз Зауралай телергамма хтана: «Дагъустандин дишегъли» журнал къачу ва килиг, – давамарзава чи макъаладин игитди. – Зун мягътел тир, жуван шикил ачунал. Им 30 йисан юбилейдиз лап хъсан савкъват тир. Журнал киоскдай къачудайвал хъаначир. Чна гъамиша газетар, журналар кхьидай, гъабрукай сад яз и журнални. Бубади Огнидин 2-школада тарсар гузвай, дидеди а вахтунда тӀвар-ван авай Огнидин заводда кӀ валахзавай. Ктабар, газетар, журналар кӀелун чи хизанда сад лагъай чкадал

алай. Белки гъавилай я жеди за библиотекардин пеше хкъягъайди. 1977-йисуз за Москвадин культурадин институтдин библиофак акъалтӀарна. Ингъе 46 йис я за и ктабханада кӀвалахиз, – са кӀусни дамах гъачиз лугъузва Муслимат Гъасановнади.

Медениятдин хиле чӀехи къуллугърихъ ада галтугнач, Муслимат Гъасановнади а девирда кьериз тир къилин образование авай. Ада хизандиз гъаф вахт гудайвал, гъвечӀи секин кӀвалах хкъягъна.

Муслимат Абакаровади неинки вичин ва Калиматан, гъакӀни хизандин къисметдикай ихтилатар авуна.

– Калимат гъвечӀи чӀавалай къуьлерал рикӀ алай руш тир. Аялрин ансамбл «Асса»-да хореографиядал машгъул тир ада гуьгъуьнлай гъикӀ ятӀани психологдин пеше хкъягъна. Калимата ДГПИ акъалтӀарна. Ам вичин гъуьлуьхъ, пуд веледдихъ галаз Краснодардин крайдин Адлерда яшамиш жезва. Къвед лагъай руш Зулейхатни вичин гъуьлуьхъ галаз Адлердиз куьч хъана. Абурухъ къуд аял ава. Пуд лагъай руш Бадрижат – балерина, Дагъустандин операдинни балетдин театрдин солистка тир.

Бадрижат Дагъустандин, Чечнядин ва Ингушетиядин лайихлу артистка я, адахъ къве велед ава.

За Муслимат Гъасановнади адас вичин уьмуьр дегъишариз кӀандайни лагъана суал гузва, эгер вахт 40 йисан вилик элкьуьр хъуьунайтӀа. Муслимата са декъикъадани фикир тавуна жаваб гузва хъи, эгер вичивай вахт къулуьхъ элкьуьр хъхъанайтӀа, ада вичин уьмуьр са дегъишвални авачиз гъа икӀ тухун хъийидай.

– 80-йисарин эхирра кашни меьк эхай четин йисарайни, Горбачеван перестройкадин девирдайни, 90-йисарайни чи хизан сагъ-саламатдиз акъатна. Уьмуьр гъа вичин къайдада физвай. Бес гъа им тушни хизандин секин бахт, са хейлин адетдин инсанрин мурад тир?! – суални, жавабни авай Муслиматан и гафара.

Пуд рушан диде хъунал зун пара шад я. КӀуьд хтулдин баде хъунал за дамахзава. Гъуьлуьн вафалувал, кӀани пеше, кӀвалахдин юлдашрин арада жуваз гъуьрмет къазанмишун – гъа им 40 йисан вилик чи журналдин жилдинал вичин шикил гайи Муслимат Гъасановнади бахтлу уьмуьр кечирмишунин сирер яз аквазва.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

Алибегова Бикеханум Ибадуллаевна 1951-йисуз Мегъарамдхуьруьн райондин Гиляир хуьре дидедиз хъана. Ада хуьруьн мектеб, Магъачкъаладин культурадин училище ва Дагъустандин университетдин филологиядин факультет куьтягна. Гзаф йисара медениятдин идарайра ва мектебра кваллахна. Б.Алибеговадин шииратдин ва гьикаятдин эсеррар лезги ва урус члаларал Магъачкъалада, Бакуда ва Москвада печатдай акъатнава. Ам «Муьгъуьббатдин гуьзгуь», «Дуьа», «Цуькверин багъ» ва маса ктабрин автор я. Бикеханум Алибеговади драмадин эсерарни теснифзава: «Айван квал туш» пьеса Лезги театрди ва «Лугъуз тахъай мани» пьеса Кцларин театрди сегьнеламишнава.

Дагълар

Хинев Имамудин Агъабалаеваз бахшзава

Югъ рагъдандихъ элкъвезвай. Тебиатди вичин мичИ алух алуКзавай. Яр акурла къекъифдай, регъуьвал квай руш хътин рагъ дагъларин кьулухъ яваш–явашдиз игис жез, чуьнуьх жезвай.

Ингъе зун пуд дагъдин кIане, пудазни сад хъиз мукъва яз, акъвазнава. Дагълариз зун кыл тик хкажна, гъа дагълар хъиз, такабурдиз тамашзава. За абурун чинрай са гъихътин ятIани сир къатIузва. Эхъ, эхъ, сир, вични и хушунин арада...

Виридалайни вине авай такабурлу дагъ! Адан къамат акурла, заз акI жезва хъи, гуя им гъахъвал, азадвал кIани дагъ я. Заз секиндив килигзавайди, зи хиялриз мукъва жезвайди дагъ туш, ашукъ шаир Саид я. Налугъуди, хандиз вичин гардан кIир тавур такабурлу ашукъдин чин и дагъди вичел чIугунва. Тебиат, валай гьикI алакьна адан суьрет акъудиз? Зун вал къару я, зи такабур дагъ!

Такабур ашукъдин дагъ жанлуз патав гвай дагъдиз адан тереф хуьзвай саягъда тамашзава. Зи вилерни акваз-акваз тадив сабурлу дагъдал физва. Секин, дугъри хесетрин, амма чина гзаф бейкефвал авай, тежер къадар кIани вилеривди килигзавай дагъ, адан кIалуб акурла, заз адай Эминан ухшар къвезва.

Эмин хътин дагъ, вун вуч давлетлу вилеривди мукъувай сефилдиз заз тамашзава? Агъ...

Дагъларин арада авай, абур сад садав агудзавай ва вичизни абурувай са куьмек кIанзавай гъвечИ дагъ... РикIиз милайим дагъ! Ашкъидин цIай кайи дагъ. Зи Саядан дагъ... Вафалу вилеривди ам яргъаз, дуьзендиз дикъетдалди килигзава. Муьгъуьббатдин цIай, уьмуьрдихъ вил галамай чинин гъал ада и дагъдиз багъишна.

И дагълар гъакIанбур туш... Абур булахран ванцикай, вили къаяб къванерикай, кукIушрал лепе гузвай ракъиникай, гъвечИ кIалрикай, беневшайрикай, жигъиррикай ибарат я.

Заз акI жезва хъи, кукIушрал леше гузвай рагъ – гъар садан экуьз кузвай рикI я. Абурун къакъанвални Саидан, Эминан, Саядан рикIерин гъиссерин къакъанвал я. Вили къаяб къванерикай заз абуру еке тегънедалди ханар, беглер негъ авур чIаларин ухшар къвезва.

И дагъларин рува, ценерив надинж шагъварди ян гуз тазвай беневшайар – муьгъуьббатдин сирер ачухзавай рикIин чимивал я.

Дагъларин булахрин ванци зав абуру, гыч садакайни киче тахъана, дуьньядиз ван ацалтна лагъай къаргъишрин сесер агакъарзава.

Ирид вире авай гъулягъ!

Мичи хъурай ваз экуь рагъ!

Я Эренлер, я Шалбуз дагъ!

Эхир тежер гуж хъана чаз...

Куьлуь къванерикай, заз абурун гъеле лугъуз тахъай, рикле амай члаларин ухшар къвезва.

Жигъирарни, зи рикIяй и са рагъдандихъ пуд дагъдикай, пуд лезги шаирдикай феи гъар жуьредин хиялар хъиз я.

Алай аямдин шаиррин члалар, риваятар дагъларин дар дерейра ван ацалтна къекъвезва. Композиторрин гъавайри, дагъларин чинра акъаз, ван кутунва...

И дуьньяда жедай вад югъ!..

Гуьзел Тамум, ая фагъум...

Сунайрин сердер я вун, картарин лачин...

Акваз-акваз цавун тагъдиз ацIай чин алай, чIагай свас хътин варз, вичин къаравуш гъетерни галаз, экъечIна. Санихъни килиг тийиз, зи къилел акъвазнава. Налугъуди, зун адан къев я.

Садлагъана зи рикел яйлахдивай зун яргъа авайди хтана. Гила Пери халадиз зун кIамуз, Жейран бадедин патав хъфейди хъиз жеда. За адаз няхинх калер ацаз куьмек гуда лагъайди тир... Са геренда зак кичI акатна. Ам алатуй лагъана, за манияр лугъуз хъана гъарайдин ван ацалтна...

Яйлах алай рувал хтайла, заз вири калер ацана, айвандик суст хъанвай Пери хала акуна. Яваш-яваш камар къачуна, за къулал алай катулдин къалпагъ алудна, 6 сукIрадиз нек цана, ам чар

авай лавашдихъ галаз тIуьна. Зунни ярх жез башламишна. Пери халади, белки, хтайтIа лагъана, вичин патав заз чкани туькIуьрнавай.

Зун чIур алай гъаятда векъерал ярх хъана. Агъ, зун са галат хъанвай хъи, зун, налугъуди, вацIай къванер кIватIна, хтанва...

Алван цуьквер алай чка заз зи кIаник мес хъана, гъетер винел алай яргъан, ястухдин ерини зи къилик кутур дагъдин къванци къуна. Гъа икI, за тIебиатдин девлетлу гъавадикай лезет хкудзавай. Ара-бир зи хъуькъверихъ назик шагъвар галукъиз, ада зи чин цуькверив гатаз тазвай... Налугъуди, ярди заз кинерзава... Къурхувал зак кIусни кумачир. Элкъвена къуд пад сердендал алай чIаба кицIери къунвай.

Зун бахтлу ахварал фена...

Гъетер са-сад гуьллеяр хъиз аватиз, хкахъзавай.

Дагъдин чина къайивал квай гъава къекъвезвай.

Ракъини вичин сачахар дагъларин ценерив вегъенвай. ТIебиат яваш-яваш уях жезвай. Яргъай са бязи руварал гъуьм къекъвезмай.

Зун, чин-гъил чуьхвена, Пери халадиз калер ацаз куьмек гуз фена. Вилерик ахвар кумайвилай, ацазвай некIедикай стIалар гетIедин къваларилай физвай. «Суьст» лагъай ванци гена зун михъиз уяхарна, ахвар, йиф хъиз, квахъна.

Калер Рагъим халудал тапшурмишна, зунни Пери хала гъа и дагълара хъайи риваятрикай ихтилатар ийиз, геждалди амукъна.

Са йифен къене, са йикъан къене заз акъван дагъдин сирер чир хъайила, са йифен къене заз икъван лезет хъайила, ана геждалди амукънайтIа, яраб гъикъван сирер чир жедайтIа? Гъайиф, са йиф мад амукъна кIандай!..

ЛЮМИНАРИ – ЭКВ АВАЙ ЧКА...

Дагъустандин дагълух хуьре тешкилнавай чирвилер гудай, вичихъ тешпигъ авачир хътин са проектдикай кхьинар, видеояр пара хъайиди я. Алай йисан 15 майдиз Ахцегъ райондин Хрюгрин хуьре кIвалахдик кутунвай Чирвилерин Люминари центрдин 5 йис, ам тешкилуник кьил кутур ва адаз регьбервал гайи, «Просвещение» фондунин президент Магъмуд Абдулжелилович Абдулкеримован 90 йис тамам жезвайди чир хъайила, чна аниз фена, вири жуван вилералди акун кьетIна.

Магъмуд Абдулжелиловича, ина вирида лугъузвайвал Магъмуд-муаллимди, мугъманар, Муаллимдин юбилей тебрик ийиз къевезвай хуьруьнвияр вичи кьаршиламишзавай, экрандин монитордилай тебрикзавай ярар-дустарихъ галазни ам рикIин ачухвилелди рахаз агакьзавай. Адан уьмуьр баркаллу зегьметдив ва агалкъунрив ацIанвайди я. Педагогвилин институт акьалтIарайдалай кьулухъ, 50 йисуз хуьруьн мектебда аялриз урус чIаланни литературадин тарсар гана. Гзаф йисара ада директордин кьуллугъ тамамарна,

Дагъустандин лайихлу муаллим лагъай тIварцIиз лайихлу хъана. Ада аялриз уьмуьрдин рекьер кьалурна, гъа са чIавуз хуьруьн аялар, чIехи шегъерра яшамиш жезвай аялар хъиз, савадлу ва дерин чирвилер авайбур хъун адан рикIин эрзиман мурад тир. Хуьруьн муаллим тир бубадин и мурад адан рухвайри, Османа ва Абдулжелила, кьилиз акъудна.

Стахйри хиве къазвайвал, «Просвещение» фонд Люминари Центр тешкил авунин макьсад аялриз чпин тIебии алакьунар раиж ийидай, дуьньядин илимдинни техникадин агалкъунрикай чир

жедай, гьакIни са гьихътин ятIани проектрин винел чпивайни кIвалахиз жедай мумкинвилер гун тир. Центрдин харжияр чпин хивез къачунилай гьейри, агъвал агъуз тир хизанра чIехи жезвай алакьунар, бажарагъ авай аялриз вузрик экечIиз, гьакIни Дагъустандин шаирриз ва писателриз чпин ктабар басмадай акъудиз куьмекар гузва. Фонддиз пул чара ийизвайбур такьат квай, жуван ватангълийриз куьмек гуз кIандай дагъустанвияр я.

...Цуькверинни емиш тарарин арайра кьулай, чиргъ вегьенвай шуькIуь рекьер кутунвай фирягъ

майдандал са шумуд дарамат ала. Къеледиз ухшар яз эцигнавай къилин дараматда компютеррин классар, ктабхана, лаборатория ва медиастудия ава. И дараматдин кукIвал гзаф дакIарар квай зурба къуба хътин еке кIвал ала – им къени крарин лаборатория, аялрин виридалайни рикI алай чка я. Элкъвена дакIарар авай, чилик хъуьтуьл къацу халича экIяйнавай и кIвале еке, къулай хъуьцуьганрал ацукъиз жезва. Ина аялривай чпиз кIани жуьредин суьгьбетар ийиз, рикIик квай крарикай лугъуз, нянин вахтунда, дакIардай гьетериз, яргъай аквазвай къадим дагъларин кукIушриз килигиз, гьатта гьакI кисна ацукъизни жеда.

Къилин дараматдин къвалал лекторийрин еке, шуьшедин аквариумдиз ухшар дарамат ала, ина лекцияр, репетицияр тухузва, фильмайриз тамашзава.

Лекторийдивай са акъван яргъа тушиз мугъманрин кIвал ала, амни дагъвийрин адетдин кIвалерин жуьреда эцигнавайди я: ачух айван гала, кIарасдикай раснавай рак-дакIардиз вили шир янава, хъуьтIуьз цIай хъийиз жедай пични эцигнава. А патал къавал еке телескоп алай кIвал ала – ина аялривай югъ мичIи хъайила цавуз, гьетериз, вацраз тамашиз жеда.

Хуьре гагъ-гагъ эквер авачиз амукъзава, гьатта тарсарни и чIавуз онлайн-къайдада къиле тухуз мажбур жезва. Гьавилай Люминари Центр ракъинин батареиралди тадаракламишнава.

Иниз 10-алай 17 йисал къван яшдин аялар къабулзава. Тарсар сятдин йикъан 3-алай нянин 7-ал къван къиле физва. И сятара аялриз чпин рикI алай крарал машгъул жедай мумкинвал жезва: химиядай жуьреба-жуьре реакцияр эцигда, ктабар кIелда, сайтар туькIуьриз чирда, роботар кIватIда, гъвечIи видеофильмаяр туькIуьрда, шикилар чIугвада, чIалар чирунал машгъул жеда. Ина тарсар гузвач, къиметар эцигзавач, экзаменар вахгузвач. Ина образованидин программай карди кутунва: гъамишанбур ва модулдинбур. Гъамиша кIвалахдик квайбур илимдинни техникадин

жуьреба-жуьре хилериз талуькьбур я. Модулдинбур къилдин са темадиз талуькьбур жезва, абурал анжах атIай вахтунда (са гьафтеда, къве гьафтеда, вацра) машгъул жезва. Центрда 100 аял са гьилди къабулдай мумкинвилер ава, алай вахтунда ина 30 аялди чирвилер къачузва. Аквадай гьалда, фикирна чна, эгер Люминаридихъ вичин хуси улакь авайтIа, иниз генани пара аялривай къвез жедай, ва гьикъван хъсан кар жедай, эгер ина республикадин маса шегъеррайни районрай атай аялар яшамаш жедай интернат тешкилнайтIа...

Програмадин регъбер Василенко Алина Михайловнади чун гъавурда турвал, абурун макъсад аялриз къилдин предметрай чирвилер гун туш, и кIвалах мектебди ийизвайди я. Центрди мектебди аялриз гайи чирвилер тайин крара ишлемишдай, фагъум-фикир ийидай, уьмуьрдин гьалариз, шартIариз дериндай

килигдай ва веревирдер ийидай мумкинвилер гузва.

Чун дишегълияр патал акъудзавай журналдин редакциядай тирди чир хъайила, Алина Михайловнади Центрда пара дишегълийри кIвалахзавайдакай лагъана. Асель Алиева, Фатима Жабраилова, администратор Раисат, Алина Василенко вич дерин чирвилер, уьмуьрдин тежриба ва мукъуфар авай пешекарар я.

Центрда кIвалахзавай Фатима Жабраилова проектдик гъеле ам кардик кутадалди экечIайди я – ам Магъмуд муаллимдин хтул я, журналист, телевиденида программай къиле тухудайди, къуьлер чирдайди, аялриз иердиз рахаз, чпин фикирар, алакьунар раиж ийиз чирдай устадвал авай пешекар я.

6 йисан къене проектда Фатимадин везифаяр са шумуд сеферда дегиш

Женщина Дагестана

4/2023

На лезгинском языке
Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Главный редактор

Н. М. КЕРИМОВА
e-mail: j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:
заместитель главного редактора

А. Ю. АБДУРАХМАНОВА,
e-mail: delia25@mail.ru

ответственный секретарь

С. Х. БУЛГАЕВА

редактор русского выпуска

Г. Х. АСАДУЛАЕВА

редактор аварского выпуска

Б. Ш. МУХИДИНОВА
bahu4y@mail.ru

редактор даргинского выпуска

П. Г. ВАГИДОВА

редактор кумыкского выпуска

П. Х. ХАЙБУЛЛАЕВА

редактор лезгинского выпуска

Н. Н. ИБРАГИМОВА

e-mail: shikhnabieva1981@mail.ru

редактор лакского выпуска

З. Т. АБДУРАХМАНОВА

редактор табасаранского выпуска

С. М. ИСРАФИЛОВА

Корреспонденты:

Э. ИБРАГИМОВА,

А. ТАЖУДИНОВА,

В. РАТЕНКОВА.

Заведующий редакцией

С. М. ГАМЗАТОВА

Художественный редактор

Г. А. КУРБАН-АДАМОВА,

e-mail: guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.
e-mail: j-dag@mail.ru

Журнал отпечатан в типографии:

ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт журнала «Женщина
Дагестана»: женщинадагестана.рф

Дата выхода в свет 15.08.2023 г.

Формат бумаги 60 x 841/8.

Объем: 5,5 печ. л.

Заказ № 0704. Тираж (3355) 397 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается

с 1957 г. Выходит на аварском, даргин-

ском, кумыкском, лакском, лезгинском,

русском, табасаранском языках один

раз в два месяца.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ

№ ТУ05-00429 выдано Управлением

Федеральной службы по надзору в

сфере связи, информационных техно-

логий и массовых коммуникаций по

Республике Дагестан.

На обложках:

I – Глава администрации МО «сельсовет

Цурибский» Муслимат Муртазалиева;

II, III – фотозюды «Дагестан

туристический»; IV – «Рассвет на Каспии»

фото Г. Курбан-Адамовой.

хъана. Са вахтунда ам фонддин директор, финансрин патахъай жаваб гудайди хъана. Исятда ина адаз гуьгьулдин гьаларин жигьетдай директор лугьзува. Ам иниз аялриз къуьлер чирун патал, абуруз устадлудаказ рахаз чирун патал са шумуд гьилера атана.

– Исятда за ораторвилин алакьунар чи аялриз онлайн-режимда чирзава, – суьгьбетзава Фатимади. – И йисара чна аялриз уьмуьрдин рехъ, пеше хкягьун патал гьихьтин хьсан мумкинвилер, куьмекар, иллаки рушариз, гузватла, зун гьа кардин гьавурда акьуна. Гзаф аялри чпин гележегдин уьмуьр театрдихъ, кинодихъ, къуьлерихъ галаз алакьалу ийизва. И кардик жуван алахьунрин пайни квайдал зун шад я. Зани гьа и жуьредин асантди тушир дагьви рушан рехъ атлайди я, заз гьамиша жув машгьурди, виридаз чидайди хъана кляндай.

И проектди уьмуьрдин рехъ, пеше хкягьун патал гьихьтин мумкинвилер гузватла, ва и чирвилерикай гьа жуьреда менфят къачудай фикирар чпихъ аватла, идакай Хуьруьгрин мектебда клелиз, гьар азад сят и Центра акьудиз алахъзавай рушари чпи ихтилатзава:

Хадижа: Заз ина жуваз, лугьудайвал, са къерехдихъай вил ягъиз чирна – икI жуван мурад вуч ятла тайинариз ва адалди камар къачуз регьят жеда. Ина неинки са гьихьтин ятлани «гьилин» крар чирзава, ина масадаз ва жуваз яб гуз чирзава. Зи дуст рушариз саки виридаз духтурдин, юристдин ва я экономистдин пеше къачудай фикирар ава. За абурузни иниз атун теклифзава, ина гьикьван марагьлу ятла ихтилатарзава. Экологиядихъ галаз алакьалу са шумуд проектда иштирак авурдалай къулухъ зи къилиз химик жедай фикир атана. Мектеб куьтягьайла, зун химиядин факультетдик экечIда.

Наида: Санал кIелзавай рушарихъ галаз са сеферда зун иниз атана акьатна, гьадалай къулухъ за ина чирвилер къачузза. Ина вири заз бегенмиш я – къулай ктабхана, лабораторияр, программированидий чирвилер гудай, сайтар гьазуриз, медиа-

файлар арадиз гъиз чирдай классар. Заз сценарияр кхъиз, мультфильмаяр туькIуьриз клянда. Маса шегьеррай иниз резидентар атайла, абуру генани марагьлу проектар, цIийи программаар гъизза. Гзаф чIавара бязибур иниз мад гьилер къвезза – акI хъайила, абуруз ина кIвалахун хуш я!

За гьеле тайин пеше хкягьнавач, амма заз жуван къисмет литературадиз бахш ийиз кляндай. Ам ажайиб алем я, ваз гьикI жеда, ваз вири чида, амма ви гьиле са цIийи ктаб гьатда – и чIавуз вун ваз гьич таниш тушир алемдиз акьатда, маса дерин чирвилерин иеси жеда. ... Мадни, заз ихьтин алемар ачух авунай, зи рикIе еке мурадар тунай Люминаридиз сагьрай лугьуз к Iанзава.

Чун проектдин мад са муаллимдихъ – Москвадай тир «Айти» пешекар Павел Макляровскийдихъ галаз таниш хъана. Ада хиве къурвал, вич Хуьруьгиз гьар гьилера еке ашкъидалди къвезвайди я. Ина уьмуьрдиз кучуьрмишиз жедай цIийи идеяар ава, аялар чебни марагьлу чирвилерихъ, цIийи проектрихъ къарубур я.

Аялар патал Центр – мектебда къачур чирвилер уьмуьрдиз куьчуьрмишиз жедай, тежриба къачудай, жуьреба-жуьре рекьерай са вуч ятлани жуван гьилералди арадиз гъиз жедай еке майдан я. КляндатIа робот туькIуьра, кляндатIа са гьвечIи клип гьазура ва я мультфильм арадиз гьваш. Ина гзаф мумкинвилерин арадай жуван рикIиз кляни пеше хкягъиз, рикIиз кляни кардал машгьул жез, дуствилин алакьаяр кутIуниз, фикир, веревирдер ийиз чирзава. ...

Кьилинди – ина мурадар вилик кутаз ва мураддихъди сифте камар къачуз чирзава.

Хуьруьгъай чун саки мичIи хъайила экъечIна – хуьруьз нехир хквезвай, кIвалерин патарив сирендин цуькквери къуд патаз атир чукIурзавай, тарарай нуькIвери чпин нагьмайрал илигнавай... Им экв алай чка я.

Сульгият БУЛГАЕВА

Гнездо из камня и тепла,
Частица доброго огня,
Источник, где, звеня, текла
Вода, вспоившая меня...

Р. Гамзатов

ИНДЕКС ПМ828

6+

Цена свободная

